

2853

MICH. ARCHANGELI
LVPVLI

ACADEMICI HERCULANENS. NUNC S. METROPOLITANAE
ECCLESIAE COMPSANAE ARCHIEPISCOPI

THEOLOGIAE
DOGMATICAE

LECTIONES

TOM. I.

EDITIO ALTERA.

Fondo Sautoro
C 50/ I

In antiq. gemma ap. Auctorem

NEAPOLI
EXCVDEBAT RAPHAEL MIRANDA
MDCCCXXX

P I O V I
P O N T I F I C I
M A X I M O

MICHAEL ARCHANGELVS LVPVLVS

O QVEM SVPREMVV DIVVM PATER ATQVE HOMINVM REX
PASTOREM ADDIXIT TERRIS VT VBIQVE LVPORVM
FAVCIBVS AVVL SVM PECVS IN CAELESTIA SEPTA
AMBROSIA INVEHERES EXPLENDVM ET NECTARIS HAVSTV
QVVM PER CINCTVTOS DEFLEXO POPLITE MYSTAS
OMNIA IVRE TIBI REDDANTVR ET OMNIVM EGENVS
IPSE SIEM MIHI QVOS NVPER DIVINA LIBELLOS
ENIXA EST LONGO IMMODICOQVE LABORE FACVLTAS
ANTE TVAS SISTO PATER OPTVME MAXVME PLANTAS
EXCIPE SINT LICET EXIGVI EXIGVA ATTAMEN IPSI
SVSCIPERE HAVD RENVVNT THVRIS MVNVSCVLA DIVI
SCILICET IN PRETIO EST ANIMVS NON MVNERA DANTIS

DABAM NEAPOLI

XII. KAL. IANUAR. MDCCXCV

not. vol. ab. vol.
I 1000

RAPHAEL MIRANDA

LECTORI BENEVOLO

Quum *Lectionum Theologiae Dogmaticae Michaelis Archangeli Lupoli*, quae typis Raymundianis anno *MDCCXCIV.* prodierunt, iamdiu frustra conquirantur exemplaria, rem gratam *Iuventuti Ecclesiasticae* me facturum putavi, eas iterum evulgare. Sane optandum id fuisset, ut *Clarissimus Auctor*, qui ante trigesimum aetatis annum commodo auditorum lectiones hasce elucubravit, novis eas locupletasset curis. Sed vix altero ex acto anno, quum ad *Pelusianam Ecclesiam in Lucania regendam* fuisset admotus, aegre potuit pastoralibus curis, aliisque litterariis occupationibus distentus, unum alterumque tractatum prioribus addere. Supervacaneum vero est, *Dogmaticas istas lectiones*,

IV
*scholasticis tricus purgatas, et ut uti
primo calamo fusas, lectoribus sive ob
exquisitam latini sermonis elegantiam,
et dicendi copiam, sive ob selectissi-
mam argumentorum segetem, com-
mendare. Quantam enim celebritatis
famam in Republica litteraria pro-
pter immortalia eius opera, publici
iuris post inde facta, Auctor obtineat,
nemo est qui ignorat. Vale.*

ISAGOGÉ

DE

THEOLOGIAE NATVRAE

EIVSQVE ORTV ET PROGRESSV.

NOvum iam nunc adgredimur opus,
clarissimorum virorum auctoritate, atque
ipsa quoque temporum calamitate per-
tracti, quae a liberalibus studiis ad se-
veriora, et ab antiquitatum penetralibus
ad sacra illustranda nostrum revocant
animum. Utinam tamen illi nos essemus,
qui eandem ingressi viam, quam sum-
mi strenuique maiores nostri ingenti cum
laude tenuerunt, vel aliquid bono Ec-
clesiae Dei proficere possemus! Sed cui-
cuimodi res sit, licet magnum fuerit il-
lis magna tentasse, nobis tamen vel
parva haec, et exigua, veluti racematio-
nem aliquam post eorum longe uberri-

mam vindemiam praestare, et inglorium fortasse non erit. Quid quod in ea gravissima incidimus tempora, quibus in Christiana arena, nobis potissimum in sortem Domini vocatis, desudandum maxime est et verbo, et scriptis, bellandumque cum diabolis huius mundi, cum perditissimis nempe, et impudentissimis nebulonibus, qui divina, et humana iura, Sacerdotiumque, imperiumque nescio qua invecta et cogitandi, et scribendi libertate evertere adnituntur. Sed accedit praeterea quod in hunc quantumcumque laborem nos volentes, nolentesque iamdudum amicissimi, doctissimique longe plures Praelati nostrates coniecerunt, qui haud sibi plenius in hac parte satisfactum esse querebantur. Quamobrem ubi ex postremo nostro opere de antiquitatibus, et priscis urbium monumentis, quae in itinere occurrunt Venusino, respirare aliquantulum licuit, incunctanter in Theologicum opus meditandum cogitationes convertimus, bono potissimum eorum, qui

in Collegiis, et in Academiis versantur, instituunturque. Simul hinc per id tempus, exiguum licet, quod ex quotidiano iuris Civilis, Canonique docendi penso nobis superfuit, scripta Patrum Ecclesiae Graecorum, Latinorumque volutare coepimus, potissima quaeque argumenta, quibus in tuendo dogmate usi sunt, decerpentes. Atque haec quidem sunt, quae modo proferamus, non nostra profecto, sed omnia ex Patrum penu hausta. Quin et in scribendo ipsos Patres nobis imitandos proposuimus, qui vel in dogmate confirmando, vel in adversariorum dictis subvertendis, non syllogismis contortis philosophati sunt, nec in res divinas sophismatum faeces intulerunt, quae ad risum doctos incitant, delicatiores vero ad contemptum, sed gravitate quanta maxima certissima revelationis principia constabiliverunt; alia hinc ex aliis deducentes per iustas atque ponderosissimas ratiocinationes. Id porro recte nec ne exequuti simus, ipsi videant, iudicentque aequi rerum ae-

stimatores. Orationem enim animus nunc est ad alia convertere, quae praefari operae fortasse pretium erit. Nam vel hoc opportuniori loco, quid sit Theologia, quae eius naturā, quibus innitatur fundamentis, et quae denique eius origo, atque progressus fuerit, aperiamus oportet.

I. Theologiam sermonem esse de Deo, clarius est, quam quod ulla indigeat explicatione. Verum iste de supremo Numine sermo, vel ex uno rationis lumine, rerumque creatarum testimonio vel ex divinitus revelatis veritatibus institui potest. Duplex hinc emanat Theologia, *naturalis* nimirum, quam sibi vindicant Metaphysici, et *revelata*, quae ex revelatis principiis comparatur.

II. Porro cuiusnam naturalis sit haec nostra facultas, vel ex eius subiecta materie, sive, ut aiunt, ex *obiecto*, quod Deus est, facile cuique innotescet. Univerſa namque Theologia in Dei natura, eiusque proprietatibus vestigandis versatur. Nisi quod non in Deo

dumtaxat immoratur, verum in iis praeterea, quae ad Deum ipsum, rerum omnium principium, et finem, referuntur. Ex quo fit, ut creatas quoque adtingat res, Angelos nempe, homines, leges, virtutes, sacramenta, aliaque id genus multa.

III. Sed non id heic praetereundum, prima aetate a Sanctis Patribus strictiori sensu Theologiae nomen acceptum, ad eam nempe unam divinae scientiae partem indicandam, in qua de Divinitate habetur oratio. Quas hinc orationes S. Gregorius Nazianzenus *de Theologia* inscripsit, nonnisi circa augustissimum Trinitatis mysterium versantur, quibus is Graecorum, Latinorumque omnium primus adpellari meruit Theologus anno CCCLXX. Eodem modo Eusebius libros tres adversus Marcellum de Ecclesiastica Theologia inscripsit. Θεολογείν enim tantumdem valebat ac *Deum fateri et praedicare*. Quamobrem Theologiam ab Oeconomia, qua Incarnationis Christi mysterium significabatur, sci-

mus distinxisse. Omnium instar exemplo sit S. Proclus in Oratione II. *de Incarnat. Verbi*: πῶ μὲν ἀνθρώπος γεννᾶται νοῦσαι οὐ δύναται, θεοῦ δὲ οἰκονομίαν ζητεῖν δύνη; *quomodo homo generatur sciri nequit, an Oeconomiam Dei investigare poteris?*

IV. Quemadmodum autem cuique facultati sua quaedam, eaque firma, assignanda sunt axiomata; sic et divina nostra facultas sua firmissima habet principia, quae sunt ipsissimae veritates a Deo revelatae, quaeque nobis ex Sanctis Libris, vel ex traditione innotescunt. Qua in re observandum illud potissimum, non privatas cuiuscunque revelationes inter Theologiae principia locum obtinere, sed eas tantum, quas Prophetæ, et Apostoli vel scripto, vel verbo posteris mandarunt. Opportune hinc Paullus Apostolus docuit, fideles superaedificatos esse super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Iesu.

V. Non arbitror tamen fore quem-

quam, qui principiorum omnium Theologiae amplissima, et praecipua esse ea inficiabitur, quae Apostolus habet *ad Hebraeos Cap. 11.* nempe Deum esse, et remuneratorem omnium esse, in quibus, ut aperte docet Sanctus Thomas, tamquam in primis credibilibus universa fides implicite continetur. Has aliae sequuntur veritates, et primo quae ab ipso Deo pro humani generis salute dispensata sunt, quibus sane fidei symbolum constat. Atque his tandem cetera a Deo revelata succedunt, quae ut idem Thomas animadvertit, *non directe ad fidem pertinent, non enim sunt principaliter a Deo tradita; sed indirecte; iis enim negatis, quid contrarium fidei sequeretur, sicut si quis adfirmaret Samuelem non fuisse filium Helcanae? Ex hoc enim sequeretur, Scripturam divinam falsam esse.*

VI. Porro non omnia quaecumque in disputationem adducunt Theologi (plura namque ab aliis disciplinis ad ipsas firmandas theses mutuantur) propositionum

Theologicarum nomen merentur, sed quae tantum ex revelatis principiis apte deducuntur. Non enim hominum arbitrio, sed ex ipsiusmet facultatis natura disciplinae cuiusvis principia pendent. Quid? an inter Theologica proposita innumeras eas adscribes ineptissimorum hominum quaestiones, quibus Theologiam, augustissimam omnium facultatem elapsis saeculis turpiter foedarunt, quaeque nec ex Scripturis, nec ex Patribus solvi possunt? adeo sunt pura puta aegrorum deliramenta!

VII. Quum vero ex revelatis veritatibus, uti iam dictum est, suas apte deducat Theologia consecutiones, nemo, nisi stultus, umquam addubitabit, quin ea vera sit scientia. Neque tamen contra facere videtur quod principiorum evidentia careat; veritatibus enim fide adsentitur intellectus, non evidentia rerum ductus, sed Dei revelantis auctoritate. Quid namque opus evidentia, quid opus criterio veritatis, ubi tanta est certitudo, quanta cuiuscumque na-

turalis scientiae certitudinem longe transcendit?

VIII. Et vera hinc scientia, et vera amplius sapientia iure habenda est nostra haec sacra doctrina. Si enim eam recte dicimus sapientiam, qua res per ultimas causas cognoscuntur; quid de Theologia dicendum, quae circa causas, et principia rerum omnium, eaque summa, et praestantissima, versatur? Altissima namque, et ab omni faece corporum, et materiae remotissima causa est Deus, qui sane primo, et per se divinae scientiae subiicitur, quem porro per altissimas causas Theologia contemplatur, per eas nimirum fidei veritates, quas non caro, et sanguis revelavit, sed Pater, qui est in Caelis per suum Unigenitum manifestavit.

IX. Sed iam tempus est, ut qui fuerit Theologiae adspectus in ipsis Christianae Ecclesiae primordiis, quaeque eius sequioribus saeculis conditio, brevi aperiamus. Verum adhuc est, quod praemonendum duco, Theologiam,

quamvis unam ex variis tamen, quibus tractari solet modis, varia sortitam esse nomina. Antiqui tamen Patres nonnisi dogmaticam, et agonisticam habuere, ut ex Chyrostomo in *Matth. XXI. 23.* πολλά των λεγομενων παρ ημιν, αγωνιστικως κηρυττεται, ου δογματικως: *multa quae a nobis dicuntur, agonistice explicantur, non dogmatice.* Sic et S. Basilius in *Epist. LXIV. Dogmatica in docendo, agonistica in disputando adversus infideles et haereticos.* Porro agonistica alio nomine *gymnastica* audivit, ut Hieronymus in *Epist. ad Pammachium aliud est γυμναστικως scribere, aliud δογματικως*, subditque, aliud est quaerere, aliud definire, in altero pugnandum, in altero docendum est. Quamobrem universa quae ab Ecclesiae doctoribus in Theologia pertractantur, ad tria potissimum capita refert S. Asterius in *Homil. contr. avarit.* nimirum *δογματος ασφαιλεια, dogmatis confirmatio, λυσις απορουμενης γραφης, solutio dubii loci*

Scripturarum, επαγορθωσις των ηθων, morum correctio.

X. Agonisticae Theologiae disputationes διατριβαι *exercitationes* ab antiquis dicebantur, de quibus Hieronymus in cathalogo Justini: in *Vrbe Roma* τας διατριβας habuit, et Eusebius *Lib. vi. cap. vi.* de Origene εν Καισαρεια τας διατριβας ποιεϊτο *Cesareae exercitationes habuit*, quem locum miror, quo pacto Valesius interpretatus sit: *Cesareae domicilium fixit.* Dogmaticae vero Theologiae lectiones *Homiliae* vocitabantur, Eusebio teste *loc. cit.* tum et διαλεξεις *Sermones* ex Eusebio *lib. vii. cap. xxxii.* et εζηγησεις *Interpretationes*, ut ex Epiphanio Milevitano n. 4. Sed prima Christianorum aetate *Cathecheses* audiebant, quae Cathecumenis habebantur, et τοις φωτιζομενοις *illuminatis* (sive Baptizatis, nam baptismus φωτισμος *illuminatio*, et Baptismi fons φωτιστηριον dicebatur) cuiusmodi sunt Cyrilli quinque *Cathecheses.* Hinc Theologia alio

nomine dicta *Cathechetica*, quam hodie *Exotericam* aiunt.

XI. Succedit Scholasticae nomen, Theologiae additum, fortasse ob elegantiam, qua primitus a scholasticis pertractabatur. Scholastici enim iidem erant prisca aetate ac Rhetores, de quibus Auctor *dialog. de Orator. At nunc adolescentuli nostri deducuntur in scenas scholasticorum, qui rhetores vocantur.* Vtebantur enim elegantiori dicendi modo, quam quod in foro obtinebat, ut testis est Svetonius de C. Albutio Silo, et Silvanus in *prooem. tract. de vero iudicio: Non id facere adnisi sunt, ut salubres, ac salutiferi, sed ut scholastici, ac disertii haberentur.* Atque nonnisi hac notione σχολαστικον se Theophrastus adpellavit apud Diogenem Laertium. Equidem, ut ingenue fatear, novum, et fortasse peregrinum nomen hoc opinamentum de Scholasticae Theologiae nomine videbitur. Sed Serapionem Scholasticum habemus, nonum nempe, eumque praeclarissimum Alexandrinae Scho-

lae Theologum, hoc nomine salutatum λεγειν δεινος, ut Sozomenus narrat, ob *elegantiam ingenii* ut explicavit Hieronymus. Scimus hinc huiusmodi Theologiae tractationem summo loco antiquitus habitam apud Patres potissimum, catholicae veritatis propugnatores acerrimos. Non igitur Scholasticae vitio, sed hominum imperitiae, temporumque vicibus tribuendum, quod ineptissimis quaestionibus onerata maiestatem religionis quodammodo obnubilare videatur. Haec praelusisse haud importunum erit. Nunc ad Theologiae ortum, et progressum procedamus.

XII. Quum ea sit Theologiae natura, ut res divinas ex revelatis veritatibus deducat, nemo unus fortasse inficiaturus erit, Christum Dei filium, servatorem nostrum, et Apostolos primos fuisse huiusmodi scientiae doctores. Ipse enim Dominus noster ex vetusti Foederis tabulis, quas Hebraei reverebantur, plura hausit, confirmavitque, quae ipsi negabant. Hinc *Matth. xxii.* ex Psalmi

CIX. verbis *DIXIT DOMINUS DOMINO MEO*, suam aperte probat Divinitatem. Eodem insuper modo ex *Genesi II. PROPTER HOC ADHAEREBIT HOMO UXORI SUAE, ET ERUNT DUO IN CARNE UNA*, dissolvi non posse matrimonium recte concludit. Sic et *Lucae xxii.* animae immortalitatem ex verbis *Exodi III. DEUS ABRAHAM, ISAAC, DEUS IACOB* demonstrat. Quod ipsum et millies Apostoli in suis scriptis probe exequuti sunt.

XIII. Qui altero post Christum Salvatore saeculo floruerunt Ecclesiae Patres multa quidem Sacrae doctrinae capita pro re nata explanarunt, licet in eo toti fuerint, ut Christianam religionem ab Ethnicorum calumniis strenue vindicarent. Quod et de Patribus III. saeculi dicendum, splendidiori quamvis adparatu hac aetate, quam superiori, tradita fuerit divina doctrina in Gymnasio Alexandrino potissimum, ubi magni nominis florere doctores Athenago-

ras, Clemens Alexandrinus, Pantenus, Origenes, Heracla, Dionysius, qui sive in Apologiis pro Christiana Religione contra Ethnicos, sive in concertationibus adversus Iudaeos, aut eius temporis haereticos, argumentis etiam ex poetarum, et philosophorum penu decerpitis, usi sunt.

XIV. At quarto, et quinto saeculo dialecticis argumentationibus armati haeretici, diris modis Dei Ecclesiam turbabant, dilaniabantque. Quamobrem Patres ad istorum cavillationes retundendas, Aristotelicae dialecticae, quam ante id tempus detestati fuerant, se toti mancipaverunt. Hinc pestes illius aetatis Arianos, Anomaeos, Nestorianos, Eutichianos, aliosque, qui sophismatibus, ad fidei veritates evertendas, omnia repleverant, strenue quidem, et subtili disputandi ratione insectati sunt Patres, Athanasius potissimum, qui una acie adortus est omnes. Scripsit enim libros, recte dicam ponderosissimos, non autem

scholarum methodo, sed unica, et perpetua oratione.

XV. Per id ipsum tempus ad Theologiam ornandam summis praesidiis instructus accessit Augustinus, magnus ille Christianae Religionis propugnator. Par fuit in eo foecundissimum, et versatile ingenium, et consummata in philosophicis disciplinis, et in arte dialectica potissimum exercitatio. Adversus hostes Catholicae doctrinae pertinacissimos in arenam pugnaturus descendit, fugavitque Arianos, Manichaeos, Donatistas, Pelagianos, Semipelagianos, aliosque. Quamvis vero absolutum aliquod Theologiae systema ab Augustino non habemus, ad *systematicam* tamen scribendi formam adprime accessit, et in plerisque Mysteriis praeclare adeo ratiocinatus est, ut nullus ferme alius ante illum. Quaestiones insuper maximi momenti, et intentatas antehac agitavit, pluresque solo ingenii acumine diremit.

XVI. Sed antequam ulterius nostra haec progrediatur oratio, haud abs re

animadvertere erit, Theologiam ex Sanctorum Patrum, Conciliorumque sententiis contextam, vel ab ipsis usque prioribus Ecclesiae saeculis originem habuisse. Hieronymus enim Elvidium Tertulliani, et Victorini testimonia sibi obiiicientem compescit: *Numquid non possum tibi totam veterum scriptorum seriem commemorare, Ignatium, Polycarpum, Irenaeum, Iustinum martyrem, plerosque alios Apostolicos, et eloquentes viros, qui adversus Ebionem, et Theologum Byzanthium, et Valentinum, ad haec eadem sentientes, plena sapientiae volumina conscripserunt, quae si legisses aliquando plus saperes?* Sic item Augustinus in ipso operis sui adversus Iulianum Aeculanensem (Videsis quae de Iuliano edisseruimus in nostro Itinere Venusino in Aeculan. pag. 79. et seq.), et Pelagium ingressu, testatur se ad manum immensam testimoniorum struem habere, ex omnibus Sanctis Patribus conrasam ad hanc litem finiendam, sed ne longissimam instruc-

ret telam, pauca producturum. Tum ex Graecis, et Latinis Patribus plerosque commendat, quibus et fuffragatores adiungit quatuordecim Concilii Diospolitani Episcopos, in quo, imminentis anathematis metu, errorem suum Pelagius retractare coactus est. Huiusmodi igitur erat hac aetate Theologia, ex Graecis nempe, Latinisque Patribus, ex Conciliorum, et Pontificum decretis compacta; quod et in antiquioribus Patribus observare est, qui et sacras litteras, et superiores Patres in causae defensionem adduxere.

XVII. Sexto saeculo Aristotelis philosophia per virum nobilem, Anicetum Manlium Torquatum Severinum Boetium in Ecclesiam Occidentalem inducta, ad aliquam systematis formam Theologia devenit. Magno is fuit Doctoribus scholasticis adiumento, qui Aristotelem sequuti sunt ducem, quamvis, quod mirum sane est, nihil Graece scientes. Hac primum aetate in philosophicis rebus systemata concinnandi mos obtinuit,

ut ex Boetii, et Cassiodori libris patet. Non defuere tamen et Theologiae compendia, licet rudia quidem et imperfecta. Studium hinc etiam in Occidentali Ecclesia invaluit sententias Patrum colligere, et summas elucubrare. Isidorus Hispalensis libros tres edidit sententiarum ex Gregorii Magni moralibus decerptas, quibus aliquid ex Augustini, aliorumque penu adiunxit. Leontius Cyprius locos Theologicos communes, itemque ex Sanctis Patribus depromptos, conscripsit.

XVIII. Eadem ferme Theologiae ratio et VII. saeculo invaluit. Id amplius quod eadem methodo (nihil nempe de suo interponere, sed omnia ex libris Patrum praecedentium saeculorum contradere Theologi solebant) in Sacri Codicis interpretatione usi sunt. Hinc Catenae Patrum ortae.

XIX. Octavo saeculo Ioannes Damascenus vir eruditione, et sanctitate clarus, de fide orthodoxa libros quatuor scripsit, in quibus eam Theologiae ra-

tionem primus omnium adgressus est, quae proxime ad *scholastico-systematicam* accedit, quamque plerique Graecorum posthac sequuti sunt. In priori libro de Deo disputat, eiusque proprietatibus, et Personis, in altero de rerum creatione, potissimum de homine, de providentia, praescientia, praedestinatione, et de primi parentis peccato. In tertio de Incarnatione, de Persona, et de utraque Christi natura. In quarto idem discutitur argumentum, acceditque sermo de fide, et baptismo. Huiusmodi tamen divisionis, quum nulum plane vestigium in Graecis codicibus adpareat, facillimum est coniecere a Latinis eam excogitatam, et nisi maxime fallor a Ioanne Burghinione Pisano sub Imperatore Emanuele Comneno, quam rem alibi ventilabimus.

XX. Saeculo nono non una aut altera inter Theologos exarsit controversia, ut in Occidente de Corpore et Sanguine Christi in Eucharistia, et de Praedestinatione adversus Gothescalcum

Monachum. Sed quae porro inter Orientalem, et Occidentalem Ecclesiam sub Photio Patriarcha Constantinopolitano oborta est, in apertum Schisma evasit. Hinc plura hoc saeculo de controversiis scripta prodierunt.

XXI. Barbarorum autem incursionibus, et bellorum incendiis universa Italia, atque Europa confligente, studia liberalium artium, et linguarum, litterarumque, quibus res Theologica plurimum iuvabatur, per haec tempora elanguerunt, immo librorum et otii inopia penitus extincta sunt. Quare sequiori aevo nova prodiit disputandi forma, quam improprie Scholasticam dixere. Istius enim aetatis homines, dialecticae potius, quam Sacris Scripturis intenti, divinam doctrinam futilibus quaestionibus, tricis, et cavillationibus replevere. Per id tempus Berengarius, dialecticus experientissimus, Transubstantiationis dogma dialecticis armis invasit, quem tamen suismet armis divexavit Lanyngus, simulque ei Ecclesiae doctrinam,

Patrumque testimonia opposuit. Non diversae furfuris hominem Roscellinum Compendiensem hac ipsa aetate habemus, sectae *Nominalium* auctorem, qui nescio qua malesana dialectica pro Tribus Personis tres Deos ostentare videbatur, sed adversarium nactus est strenuissimum, Anselmum Cantauriensem, acerrimi ingenii virum, et metaphysicum, supra quam dici potest, exercitissimum.

XXII. Decimo secundo saeculo iam suum extulit caput Scholastica Theologia, sed immutata valde ab antiqua decora facie; quandoquidem Scripturas, et Sanctos Ecclesiae Patres parcissime adtingentes, toti erant istius aetatis homines in contentionibus. Hinc adgravata dialecticis principiis Theologia, plena et conclusionibus, et cavillationibus. Quin nimius dialecticae, metaphysicaeque amor transversos adeo nonnullos egit, ut in gravissimas haereses inciderint, quemadmodum exemplo constat Ioannis Sophistae, Abaelardi, Arnoldi

Lugdunensis, Gilberti Porretani, aliorumque plurimorum, quos Sanctissimi illius aevi Patres, et Concilia abunde profligarunt. Quid quod tantam perniciem, tamque late manantem coercere enixe studuit Ecclesia; siquidem Anselmus Blesensis, et Bernardus, antiquorum Patrum vestigiis religiosissime insistentes, libertatem dialecticae cavillantibus execrati sunt, quam et sacris studiis insultantem Gregorius IX. ut convelleret, libros Metaphysicos Aristotelis Academiae Sorbonicae interdixit.

XXIII. Per idem sane tempus Theologiae systemata, sententiarum nomine obtinuerunt. Sed libri quatuor sententiarum Petri Lombardi adeo prae ceteris inclaruere, ut non immerito primus Scholasticae, et systematicae Theologiae auctor Lombardus habeatur. Sane Dupinius arbitratur, vel ideo Petrum Lombardum novam istam sententiarum collectionem ex Patribus, Hilario potissimum, Hieronymo, Ambrosio, Augustino instituisse, ut malis occurreret,

quae ex Aristotelicae Philosophiae, et Christianae Theologiae commixtione dimanabant. Mox et commentarii in sententiarum libros invaluerunt, cuiusmodi haud paucos habemus.

XXIV. Saeculo Decimo tertio Thomas de Aquino veluti lumen Saeculi adparuit, quam gloriam Neapolitano nostro Regno Deus servarat. Theologiae summam is conscripsit, opus ordine, perspicuitate, et rerum copia commendatissimum. Tametsi vero ab Aristotelis philosophia prorsus non abstinuerit, Aristotelem tamen recte, praeclareque interpretatus est; futilissimas quaestiones, quae per id tempus in Theologia agitabantur, reiecit, sacramque doctrinam ex Sanctis Libris, Conciliis, et Patribus ostentavit. De eo Erasmus: *meo quidem animo nullus fuit recentium Theologorum, cui par fuit diligentia, cui sanius ingenium, cui solidior eruditio, planeque dignus erat, cui linguarum quoque peritia, et bonarum litterarum supellex contingeret.*

XXV. Decimo quarto Saeculo subtilissimus Ioannes Duns Scotus ex familia Fratrum S. Francisci adversus Thomae placita acerrime disputavit. Thomistarum hinc et Scotistarum sectae ortae, quas inter eo animi ardore dimicatum est, ut vix hodie lites consopitae sint. Malum sane in Theologiam versum est, quam nempe obscurissimis, et futilissimis quaestionibus adgravarunt. Ad terminum usque XV. aevi huiusmodi subtilis, contentiosa, et tricus dialecticis quaque versus deturpata methodus perduravit. Habemus tamen, qui per idem tempus non modo de rebus divinis sobrie, ut par est, disputarunt, sed supervacaneas etiam contentiones graviter perstrinxerunt, cuiusmodi fuerunt Ioannes Gerso Cancellarius Parisiensis, aliique plurimi.

XXVI. At humaniorum litterarum, et critices studium, quod decimo quinto declinante saeculo frequentari coepit, ut sanae philosophiae, sic quoque et germanae Theologiae novam, splenden-

temque parabat faciem. Saeculo hinc XVI. Hebraicae linguae, Ecclesiasticae historiae, critices, et eruditionis instructi praesidiis Theologiam pro dignitate tractarunt viri clarissimi, futilibus, et alienis quibuscumque resectis, longeque amandatis quaestionibus. Non parum ad haec promovenda studia profuerunt concertationes, quas Catholici contra Haereticos recens in Germania ortos habuerunt. Quorum plerique Scripturas, et Patres ad perversa suadenda dogmata detorquentes, linguarum peritiam, et sermonis concinnitatem, elegantiasque ostentarunt, ut ita pulverem in alienos oculos iniicerent. Contra quos vulgares Theologi, scholasticis innutriti subtilitatibus, ne hilum profecerunt, quin et ludibrio habiti nequiverunt sane arma adversa acie cum iis conserere. Quamobrem opportune quantum gravissimi Theologi senserunt, aliis armis sibi opus esse; atque e vestigio ineptis missis disputationibus, Sacrorum Librorum, et traditionum armis instructi, solidaque

adiuti philosophia Novatorum impetus strenuissime confregerunt. Non defuere tamen quibus fruge inverta, glandibus vesci potius libuit, quique satius domi inter perpetuas futilissimas contentiones versari, quam foris hostes solidis invictisque armis invadere duxerunt. Sed ea est nostro hoc aevo Theologiae conditio, ut e sophismatum dumetis ad liberioris campi spatia felici omine revocata, nativum decus, pristinumque nitorem recuperaverit.

Atque haec sunt, lector benevole, de quibus in ipso operis ingressu te monitum volebam. Vive diu.

DE LOCIS

THEOLOGICIS

DISSERTATIO I.

DE SACRA SCRIPTURA.

Si qua in totò disciplinarum orbe rerum
simillimarum vel cognatio, vel societas est,
profectò illa omnium arctissima videtur, quae
inter Theologiam, Scripturamque intercedit:
ut si quis vinculum hoc non hominum opi-
nione, sed ipsa rerum natura constrictum vel
solvere velit, vel dissecare, vehementer al-
teram debilitari necesse sit; alteram vero
prorsus dilabi. Vnde porro ea tanta similitu-
do, nisi quod Scriptura lumen ex Theologi-
cis disputationibus hauriat, Theologia vero
vitam, et robur omne ex illa accipiat? Ne-

que enim Theologo quid de Deo, eiusque legibus, quid de superis atque inferis, quid de vitiis atque virtutibus fandi unquam copia fieret, nisi per Sanctas Scripturas, veluti per epistolam Omnipotentis Dei ad creaturam suam (verbis utor Beati Patris Gregorii) cum Deo misceret commercia, veritatemque ipsam audiret loquentem. Ex quo fit, ut disciplinarum omnium, aliarumque artium, studiorumque Scriptura finis sit, in quo conquiescimus, quippe ad vitae beatitatem unice spectat. Quamobrem Clarissimi Ecclesiae Patres quum in linguis, quum in dicendi copia, quum in philosophiis, ceterisque externis facultatibus comparandis diu multumque se exercuissent, non alio demum tendebant, quam ut veluti olim Aegyptiorum spoliis Israelitae, sic ipsi tanto penu suffarcinati Tabernaculum Dei exornarent. Porro quum is primus, et sine controversia maximus Christianae Theologiae fons sit, unde uberrimi argumentorum scatent rivi, hinc potissimum veluti a fundamento sermonem auspicamur, ut eo tandem iacto, ac constabilito, universum Theologiae aedificium tuto superstare possimus.

De Testamenti notione.

I. **D**E Divinis Scripturis disputationem adgressuri, illud primo videamus, quid TESTAMENTI nomine veniat; non enim ea vox supremas morientis tabulas notat, sed ex Hellenistici sermonis ingenio exponenda, sive ex dialecto illa, quam Judaei Hellenistae usurpabant (1), specie tenus graecam, at proprietate puram putam Hebraicam.

II. Quod igitur Hebraei בְּרִית *berith* foedus, id Septuaginta interpretes διαθήκη *diathecen*

(1) Judaeorum Hellenistarum meminit Lucas in *Act. Ap. VI. 1*. Hi qui fuerint, non huius est loci pluribus disputare, quum lis gravissima apud eruditos ferbuerit, Heinsium, Salmasium, Schookium, Croium, nec adhuc consopita sit. Ego vero Hellenistas hosce non alios puto quam Judaeos Graecissantes, quippe inter Graecos commorabantur, quorum lingua Hebraismis quaquaversus scatebat, licet specie quidem Graecanica esset; quem in modum LXX viralis Bibliorum versio conscripta est, tum et ab Apostolis novi Foederis tabulae.

adpellarunt, qua voce quum raro aliud quam ultimae voluntates apud profanos notentur, idcirco vetus interpret usitatioem graeci vocabuli notionem more suo sequutus, *Testamentum* potius, quam aut foedus, aut aliud posuit.

III. Graecum tamen vocabulum ex hebraici *ברית* *berith* vi heic est exponendum, qua nonnisi pacta, conventionesque significantur. Vnde in *Epist. II. ad Corinth. III.* *καινη διαθηκη novum testamentum* opponitur *τη παλαια antiquo*. Atqui *καινη διαθηκη*, si hanc pro ultima Christi voluntate accipias, cum *παλαια* comparari non potest, non enim Deus moritur; Ergo *διαθηκη* nihil in Scriptura cum testamentaria notione habet commune (2).

IV. *Testamentum* itaque in Scripturis tantumdem ac *διαθηκη* apud Hellenistas valet; *διαθηκη* vero tantumdem ac Hebraicum *berith*, quo pacta, sponsiones, foederaque notan-

(2) Ac nonnisi unus est Apostoli locus *ad Hebr. IX. 16.* quo certe ad tritioem *διαθηκης* significationem spectavit, hoc est ad supremas tabulas: *Ubi enim, inquit, testamentum est, mors intercedat testatoris necesse est.* Quam in notionem scripsit Lactantius Firmianus *Divin. Instit. Lib. IV. cap. XX.* Ac hic sensus secundarius est, priori superadditus.

tur. Duo autem *Testamenta*, sive Dei cum hominibus foedera in Scripturis patent; alterum cum una Hebraeorum gente, eiusque conditore Abrahamo percussum, atque cum Mose repetitum; alterum cum Christiano coetu, quem Jesus Christus Dei Filius Salvator noster non ex solo Hebraismo, sed ex omnibus Gentibus coegit. Quemadmodum vero tribus potissimum feriri foedera consueverant, mutua repromissione, in qua adprime vis pactionis sita, sanguine, quo sanciebantur (3), ac publico instrumento, quo consignabantur, ita vetus novumque foedus his tribus perfectum habes. Nam ibi Deus Chanaanitidis possessionem Hebraeis promittit, hic vitam aeternam Christus Dominus spondet, quam Chanaanitis adumbrabat. In illo gravissimae legis observatio, in hoc dilectio ab hominibus repromittitur. Vetustum illud foedus hir-

(3) Hinc foedera *ferire*, et *percutere* dicebantur; nam pecude caesa sanciri solebant. Vnde Hebraicum *ברית* *berith* ex radice *ברא* *bere*, quod est *succidere*. Morem Hebraeis, Graecis, Latinisque frequentissimum perbelle nuni in Bello Sociali cusi exprimunt, quos in peculiari *Schediasmate* de *numis Corfiniensibus* produxi, et illustravi. Vide meum *Commentarium in mutilam veterem Corfiniensem Inscriptionem.* Neap. ex Typographio Regio.

corum, vitulorumque sanguine; novum istud filii Dei cruore sancitum est: illud vetustis, hoc novis Scripturarum tabulis, tamquam publico instrumento consignatum.

V. Porro autem non foedus utrumque tantum, sed cetera duo, quae sollemnitatis causa accedunt, passim *Testamenta* audire consueverunt. Hinc sanguinem vides eodem nomine donatum in Lucae Evangelio XXII. 20. et in *Epist. I. ad Corinth. XI. 25.* tum et ipsum instrumentum, quo Divinae sponsores consignatae fuerunt: ut eo tandem ventum fuerit, ut vulgo vetus novumque *Testamentum* codicum potius putentur adpellationes. At Tertullianus *Lib. de corona milit.* ac veteres latini Patres continuo codices illos Vetus Novumque INSTRUMENTUM scitissime nuncuparunt, quippe noverant, eos commentarios, nonnisi publicorum tabellionum instrumenta esse, quibus divina foedera tradita fuere.

VI. Verum antequam hinc abeam, orationis opportunitate moneor, ne reliquas Sancti Codicis adpellationes praeteream. Passim enim Divini libri SCRIPTURAE dicuntur, ut quum Dominus noster inquit Matth. XXI. 42. *Numquam legistis Scripturas; et seq. erratis nescientes Scripturas*, et mox: *quomodo im-*

plebuntur Scripturae. Eodem modo multis abhinc saeculis usus invaluit, ut BIBLIA dicerentur. Quorum causa nominum non alia certe, quam quod tum auctoritatis pondere, tum eruditionis plenitudine libros omnes longissimae superant. *Sapientiarum enim omnium haec (Scriptura) magistra est*, ut ille dixit apud Augustinum, *per quam fide ornatur, spe confirmamur, et charitate corroboramur, quam qui invenerit, inveniet vitam, et hauriet salutem a Domino.*

CAPUT II.

De duplici populo Dei foederato Hebraeo, Christianoque.

I. QUUM recens Dei unius Creatoris memoria, mundo adhuc recente, mortalium animis inhaereret, nulla utique idololatria eos invasit. At ubi vivida illa veri Dei recordatio, a patribus ad filios continua traditione transmissa, paullatim oblitterari incoeperit, simul idolorum cultus in mundum intravit, eoque brevi processit, ut mortalibus cunctis superstitione inquinatis, pauci quidem ex Hebraeis familia unius Dei veritatem tenuerint.

Ea ex gente satus Abraham, sed in Vr Chaldæorum, nimirum media in gentilitate ortus, qua facile erat ut ad idola se verteret. Quamobrem Deus peculiarem sibi stabiliturus populum, qui sinceræ fidei tenax esset, Abrahamum elegit, cuius ex lumbis gens sancta prodiret. At ne qua superstitionis contagione cum ille, tum populus ex eo nasciturus pollueretur, Abrahamo adfuit, eumque iussit de terra, et cognatione sua exire, atque in Mesopotamiam proficisci, inde postea in terram Chanaan transducendum (4). Atque hæc est

(4) Tunc primum Abraham *Gen. XIV. 13.* **HEBRAEUS** est adpellatus; quod nomen filiis posterisque suis est propagatum. Unde vero huiusmodi defluxerit adpellatio, lis magna est apud Clarissimos Viros. Nisi quod plane in eo conveniat pars horum potissima, quod quemadmodum *transalpini*, *transpadani* ii dicuntur, qui ex transalpinis, transpadanis oris advenere: soletque parentum adpellatio ad posterum transmitti: sic Abrahamus, qui trans fluvium Euphratem habitabat, Deique iussu amnem transmiserat, ut in Chanaanitide consideret, *Hebraeus* idest *transitor* sit dictus, idque nomen in stirpem ab eo satam sit productum. Cui favet *LXX.* Viralis versio, in qua Genesis illud *XIV. 13.* in quo Abraham *Hebraeus* dicitur *περατης transitor*, sive

illa perillustris Abrahamitica vocatio, qua fidei, religionisque Israeliticae primordia ducuntur.

II. Tametsi vero cum hac gente, in primis vero cum eius conditore Abrahamo Deus primum icerit foedus, de quo supra disputatum, non omnes tamen Abrahamidas fuisse Dei foederatos constat, sed eos tantum, qui ab Abrahamo per Isaacum, Jacobumque dimanarunt. Atque ex eo intelliges, quod quoties Hebraeis Deum invocare oportuerit, Deum Abraham, Deum Isaac, et Deum Iacob sedula inculcatione adpellabant. Porro iidem etiam **ISRAELITAE** audiebant, ab Israele scilicet, altero Jacobi nomine, qui duodecim filios totidem tribuum Patriarchas suscepit. Sed et ultimis temporibus hi ipsi **IUDAEI** passim a tribu Juda adpellati, quæ una, duce Zorobabele, florens atque integra a deportatione rediit, cui deinceps Beniaminitæ, decemque aliarum tribuum parvæ laciniae immistæ fuerunt.

III. Adhuc unum itaque Hebræorum po-

transamnicus legitur, convenitque cum *Josue XXIV.* *Trans fluvium habitaverunt Patres vestri*, quo loco in Hebraico textu habetur *de Heber fluvii*, hoc est *de trans fluvium*.

pulum Deus foederatum habuit; ceteri vero *hospites testamentorum* erant, uti loquitur Paullus, atque in pravis errorum tenebris consepulti a veritate deerrabant. Ex quo Psalmographi vocem illam intelligere datur: **NOTUS IN JUDAEA DEUS** quippe iustitiae Sol nonnisi uni terrarum angulo, Palaestinae adfulserat.

IV. Atque vero Israeliticum huiusmodi foedus nonnisi exemplar, et lineamentum quoddam futuri, et longe diviniore foederis fuit, quod aliquando Deus cum universis nationibus per Jesum Christum mediatorem, atque sequester erat sanciturus. Nam ubi plenitudo temporum advenit, iam umbrae imago successit, atque in proclivi fuit, ut Hebraeorum Respublica, quae veluti praeludium erat Ecclesiae, dissolveretur.

V. Vbi igitur sanguine suo sanctissimo Christus perillustre foedus cum Ecclesia a se fundata sanxisset, ecce Centurio Cornelius, gentium primitiae, Ecclesiae se adiunxit. Quo inter novos foederatos adlecto, eccum omnibus ianuam illam patefactam, quae unis Hebraeis adhuc usque, exclusis gentibus, patuerat.

VI. Obstrepebant interea Judaei, non esse Testamentum Domini profanandum, proin-

de si qui ex Ethnicismo ad Ecclesiam adspirarent, ea lege accipiendos, ut non prius aditum ad Ecclesiam haberent, quam per circumcisionem, ceteramque rituum Mosaicorum observationem, Judaismum amplexi fuerint. Atque eo dissidium illud processerat, ut nonnisi primo omnium Concilio Hierosolymis coacto (*Act. XV.*) dirimi lis potuerit, caussa cadentibus Judaeis.

VII. Ergo prope bis millesimo a priore foedere anno, maximum illud a Prophetis omnibus Vocationis Gentium opus consummatum est; dum interea universus orbis praeconibus Evangelicis personaret, atque ex ultimis usque terrae partibus confertim nationes ad reseratas sibi Ecclesiae fores festinarent. Ac merito tunc voci Propheticae: **NOTUS IN JUDAEA DEUS** occinebat Apostolus in hunc modum: **NUMQUID JUDAEORUM TANTUM DEUS? NONNE ET GENTIUM? IMMO ET GENTIUM.** Atque haec de Veteris novique foederis Oeconomia. Nunc cetera persequamur.

CAPVT III.

*De Iudaico Librorum vetusti
Foederis canone.*

I. **K**ανων *Canon* Graeca vox est, et regulam, sive rectitudinis normam significat; fortasse ab Hebraico קנה *kaneb* calamo scilicet, qui rectus est, rectique mensura. Hinc ea vox ad tabellas quoque oblongas translata est, quibus indices inscribi solebant. Vnde *Canonibus mathematicis, chronicisque et paschalibus* factum nomen: Vnde *Canonicarii* dicti, qui a descriptis in Canone sive in tabellis pensitationes exigebant; ex quo *Canon frumentarius* apud Lampridium in *Heliogab.* et *Canon aurarius* apud Spartianum in *Sever.* Hinc et *Canonici*, quippe quum clerici uni certae Ecclesiae essent addicti, in canone, seu albo describi solebant, quo sensu usurpatam habes vocem in Concilio Nicaeno, Chalcedonensi, et Antiocheno. Hinc et *Canon Missae*, quod in eo fidelium, Episcoporum, Martyrumque nomina ex Canone, seu dyptychis recitabantur. Postremo hinc quoque Sacrorum Librorum catalogus,

Synagoga, Ecclesiaeve palam propositus, Canonis nomen nactus est.

II. Suum vero Synagoga, suum Ecclesia canonem habuit. Ac Judaeorum in primis (quos *capsarios nostros* Augustinus adpellat, quandoquidem ab his Ecclesia Divinos Libros acceperit) canon est disquirendus.

III. Duos et viginti libros in suo Canone numerasse Judaeos Josephus auctor est *Lib. I. contra Apionem*, tum et Origenes. Atque hi in tres partes tributi, legem, prophetas, et *αγιγραφα* (5). Lege continebatur Pentateuchus, sive quinque Mosaica volumina, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Prophetae autem octo recensebantur *Josue, Judices* una, cum *Ruth, Samuel* qui nobis est Regum primus et alter, *Melachim* qui Regum est tertius, et quartus, *Isaia, Jeremia* cum suis threnis, *Ezechiel*, et *Prophetae minores* duodecim. Succedunt Hagiographi libri novem: *Job, Psalmi, Proverbia, Ecclesiastes, Cantica Canticorum, Daniel, Paralipomenon* libri duo, *Esdras* cum *Nehemia*, et *Esther* (6).

(5) Dignus qui hanc in rem conferatur Hieronymus in *Prolog. Galeat.*

(6) Olim quidem plures erant Judaeorum libri, quam qui in eorum Canone nunc recensentur.

IV. Cur autem eo maxime numero deletati sint Judaei, quum facile potuissent plures paucioresve recensere, non alia extat caussa, quam quod totidem Hebraici Alphabeti litterarum numerum sibi proposuerint (7). Quod S. Gregorius Nazianzenus pereleganter expressit:

tur. Laudantur enim Num. XXI. Liber Bellorum Domini; Josue X. Liber Justorum; III. Reg. XIV. Liber verborum Salomonis, eodemque libro Liber verborum Regum Juda, et Regum Israel; alibi Samuelis, Nathan, Gad, Abiae, Abiae Silonitis, Addo, Semeiae, Jchu filii Hanani, Hozai, aliorumque prophetarum, ut et Salomonis tria millia parabolarum, et plus mille Cantica; postremo liber Enoch in Judae Epistola. De quibus libris tametsi alii alia senserint, potior mihi videtur Augustini sententia censentis, eos scriptos a Prophetis, sed ut hominibus historica diligentia, non ut prophetis divina inspiratione.

(7) Id quod apud Graecos factitatum video. Hinc qui Homeri Rhapsodias in libros partiti sunt, parem Graeco alphabeto numerum sequuti sunt. Nec aliam caussam Laertius Lib. V. 44. adducit, cur Theophrasti legum libri quatuor et viginti numerentur. De Aristotelis philosophia praeter Laertium idem scribit Caclius Rhodiginus Var. Lect. Lib. XVII. 19. Nam phy-

Haec veteris septem, ac ter quinque volumina pacti.

Bina et viginti Solymorum elementa figurant.

V. Porro Canonis huiusce auctorem non alium quam Esdram fuisse veteres iuxta Judaei, ac recentes docuerunt, quorum recepta traditio est, Scripturarum Canonem Esdrae aetate clausum fuisse, ita ut nefas fuerit alios posthac in Canonem admittere. Nec porro fides Genebrardo (*chronol. Lib. III.*) habenda, unum duosve alios Canones post Esdrinum inducenti, in quem relati fuerint Tobiae, Judith, Ecclesiastici, Sapientiae, ac Machabaeorum libri (8). Nam quum Synodorum a Genebrardo recensitarum, in quibus ii Canones conditi, nusquam nec vola,

sicorum libri elementa graeca implent omnia, quodque in Moralibus, itemque in Metaphysicis observat. Nec praeteream quod de Manetis libris inquit Epiphanius Haer. LXVI. § 13. Libros varios edidit, quorum unus viginti duas in partes distributus est, alphabetica ratione pro litterarum scilicet, quibus utuntur Syri, numero.

(8) Id quod falsissimum est, et Josepho adversum, quippe Lib. I. contr. Apionem tradit, duo et viginti dumtaxat volumina gentem suam usurpare, veterem omnem anteaeti temporis me-

nec vestigium sit, et libri in Esdrae Canonem non relati a Judæis pro Canonicis nunquam habiti sint, vero Illud similis est, unicum ante Christum Dominum fuisse editum Canonem a Synagoga Magna, sive Concilio totius nationis, primas in eo partes agente Esdra, Viro patriæ antiquitatis, Hebraicorum rituum, sacrarumque litterarum peritissimo.

VI. Quum enim Judæi post solutam captivitatem ad Dei cultum instaurandum, Divinarum, humanarumque legum restituendarum curam suscepissent, viros gentis suæ, sapientia, et eruditione præstantissimos (qui Principes captivitatis, vel Synagoga Magna dicti) ad hoc opus elegerunt, quos inter cooptatus Esdras, postquam Babylone reversus est. Hic quum Sacri libri partim Hierosolymæ excidio cremati, partim in deportatione Babylonica essent amissi, eos restituit, instauravitque.

moriæ continentia, et a Mosis usque ad Artaxerxis Longimani ætatem conscripta: Ex hoc vero tempore omnia quidem fuisse in litteras relata, sed non pari auctoritate prædita. Vnde pronum est intelligere; post Babylonicam calamitatem Sacros Libros instauratos fuisse, eorumque Canonem sub Longimano fuisse clausum.

VII. At quo pacto eos restituerit, non adhuc constat. Sanè ea fuit nonnullorum Patrum opinio, Tertulliani, Irenæi, Clementis Alexandrini, omnia prorsus Bibliorum exemplaria, vel incendio Templi Hierosolymitani conflagrasse, vel tempore captivitatis Babylonicæ ita fuisse dissipata, ut necessum fuerit ea de novo ab Esdra reparari.

VIII. Profecto tamen his Auctor apocryphi Libri IV. Esdrae imposuit, qui innumeris fabulis quaqua versus scatet. Nam quis tantam fuisse urbis cladem, et vastitatem credat, ut ne apud privatos quidem homines ulla superstiterint Sacrorum Codicum exemplaria? Quis credat, tanta cura Jeremiam et Sacerdotes Ignem Sacrum, Arcam cum Altari Thymiamato, et Candelabro aureo in latebris servasse; solas vero neglexisse Scripturas, rebus illis longe nobiliores? Quis credat Ezechielem, Mardocheum, Danielem, Esther, Tobiam adeo socordes fuisse, ut nulla Sacrorum Codicum cura eos tetigerit? Quin immo ex adverso servatos eos liquet. Enimvero Danielis IX. testimonium profertur ex libro Mosis: *Sicut scriptum est in lege Moysi, omne malum hoc venit super nos. Tum et ex Libro Jeremiæ: Ego Daniel intellexi in libris numerum an-*

norum , de quo factus est sermo Domini ad Jeremiam prophetam . ut complerentur desolationis Jerusalem LXX. anni. Ergo Judaei dum in captivitate detinebantur , Mosis , et Jeremiae libros habebant. Praeterea Esdras (*Esdr. II. 8.*) tulisse librum legis Mosis dicitur , et in frequenti populi conventu legisse ; ex quo Esdras Babylonicae captivitatis tempore habuisse apud se librum Mosis constat.

IX. Porro quum omnia quae Chaldaei , captis Hierosolymis , aut incenderunt , aut destruxerunt , aut Babylonem asportarunt , minutatim in quarto Regum Libro *cap. XXV.* et in Secundo Paralipomenon *XXXVI.* et apud Jeremiam *III.* commemorantur , nulla prorsus de sacris libris tunc combustis fit uspiam mentio. His accedit luculentum Josephi testimonium *lib. II. Antiq. Jud. cap. 1.* referentis Cyrum Regem non alia de causa fecisse Judaeis reficiendi templi potestatem , quam quod ex Isaiae libro a Judaeis , vel ut tradit Theodoretus , ab ipso Daniele ei ostensum fuerat , Deum per Prophetam iam pridem antequam nasceretur sibi amplissimum repromisuisse imperium. Extabat igitur Cyri aetate , tot annis post Urbem emersam , templumque flammis absumptum , atque Iudaicae gentis

vastationem , nimirum diu ante Esdrae restorationem , integer Isaiae vaticiniorum liber.

X. Potius igitur Chrysostomo *Hom. VIII.* in Epistolam ad Hebraeos adsentior , qui Esdras eo sensu Judaici Canonis auctorem dici putat , et Bibliorum instauratorem , quod quum esset scribe doctus , et in sermonibus Domini eruditus Libros Sacros dispersos collegerit , collatisque pluribus inter se exemplaribus recensuerit , atque in unum corpus , seu canonem compegerit , non sine publica Synagogae auctoritate , quae vidit opus , probavitque (9). Id quod ex veteri Judaeorum more factum , quo (Josepho teste in primo contra Apionem) post composita bella , si qua diu exarsissent , veteres Scripturae a Sacerdotibus recognosci , relegi , ac renovari debebant.

(9) Nec alia fuit Hilarii *Praef. in Ps. Theodreti in eumd. Loc.* et Hieronymi *Lib. adversus Helvidium* opinio. Digni qui hanc in rem conferantur Bellarminus *Lib. II. de Verbo Dei* ; Calmetus *Dissert. de restauratione Sac. Libr.* Pererius *Praef. in Genes.* Baronius *ad an. Ch. CLXXX.* et postremo Prideauxius *Lib. V. Hist. Judaeor. ad annum CCCCXLVI. ante Christum.*

CAPUT IV.

*De Ecclesiastico utriusque
Foederis librorum canone.*

I. **Q**uos vetusti foederis libros Judaicus Canon probavit, hos et vetus Catholica Ecclesia recepit, ac praeterea Novi Instrumenti volumina quae sequuntur. *Quatuor Evangelia, Acta Apostolorum, Paulli Epistolas* (excepta ultima quae est ad Hebraeos) *primam Petri, et primam Joannis*. De ceteris libris aliquando a nonnullis dubitatum est, donec in Tridentinam Canonem sunt adsciti (10).

II. Atque hinc orta apud Theologos librorum distinctio inter *Protocanonicos*, de quorum fide nequitiam dubium fuit, quippe

(10) Sunt nimirum ex veteri Testamento: *Baruch; pars Danielis* (scilicet hymnus trium puerorum, Susannae, et Beli, et Draconis historia) *Tobias, Judith, Sapientia, Ecclesiasticus, Machabaeorum primus, et alter*. Ex Novo autem sunt Caput ultimum *Marci, Historia de sudore Christi sanguineo apud Lucam cap. XXII. Historia de muliere adultera Joan. cap. VIII. Epistola ad Hebraeos*

principio in Canonem Judaeorum recensiti, atque ab Ecclesia recepti, et *Deuterocanonicos*, qui tametsi in corruptionis suspicionem adducti; per Ecclesiam posthac, supremum controversiarum iudicem, sunt in canonem relati.

III. Ferre autem heic nullatenus possum cum antiquos haereticos, quorum alii alios libros pro sua libidine reiecerunt, tum ultimi temporis heterodoxos, qui in id conveniunt, ut admissis dumtaxat protocanonicis, cetera veteris foederis secundae admissionis volumina repudient, quippe constantem se non videre adfirmant de iis traditionem. Nam quod ad universos cum veteris, tum novi Foederis Deuterocanonicos pertinet, quidquid obganiunt, de iis aevum Apostolicum, tum et sequentes aetates optime constat indicasse, et ex iis fidei morumque regulas hausisse.

IV. Nec porro ut librorum constans dicatur traditio, necesse est, ut nulla umquam Ecclesia de iis dubitarit (alioqui quid Estheris libro fiet, quem etsi Judaeis Canonicum, tamen Melito Sardensis apud Eusebium in IV. Hist. Auctor Synopseos, et Nazianzenus reie-

Epistola *Jacobi; Petri Epistola II. Joannis secunda, et Judae tertia, et denique Apocalypsis.*

cerunt?) nam satis est si pars Ecclesiarum maior eos adoptarit. Neque enim ulla ferme Ecclesia erat, quae non aliquem librorum expungeret; tametsi nullus deuterocanonico- rum erat, qui non a maiore Orbis Ecclesia- stici parte reciperetur. Quid quod integrum Tridentinum Canonem iam antea Innocen- tius Primus in *Epist. ad Exuperium*, Car- thaginiensis Synodus tertia; cui Augustinus interfuit, Gelasius in Romano septuaginta E- piscoporum Concilio, tum et Augustinus ipse in *Epist. CCXXXV.* consecrarant. Gravissi- me ergo a Tridentinis Patribus actum est: quum veterem iam, ac receptam de librorum numero traditionem suis calculis roborarint, ac protocanonicis hos quos deuterocanonicos vocant, per omnia exaequarint.

C A P V T V.

*De Hebraico Graecoque Scri-
pturarum textu; eiusque inte-
gritate.*

I. **H**ebraicum textum Judaeorum fraude numquam corruptum, neque ante Christi Sal-

vatoris nostri adventum, neque per sequiora tempora, praeter dubitationem omnem posi- tum arbitror. Nam si Scripturas ante Chri- stum natum depravassent Hebraei, profecto Christus eos neque ad eas perscrutandas aman- dasset *Joan. V.* neque ad audienda quae scri- bae supra cathedram Moysis docebant *Matth. XXIII.* quin potius eos de tam insigni cri- mine redarguisset, quum et his leviora non tacuerit. At vero sequiori aetate neque solli- citas, neque corruptas, vel hinc cuique constabit, quod Judaeorum gens longe late- que diffusa in id scelus conspirare non po- terat, ut cuncta per orbem dispersa exem- plaria ex omnium consensione mutilarentur. Quid quod in Mose et Prophetis testimonia legimus, ita quidem ut a Christo, et Apo- stolis adducuntur; quod sane argumentum, veluti omnium potentissimum in primis Hie- ronymus, et Origenes urgent. Quid enim? numquid Christus et Apostoli ea testimonia sic protulerunt, quemadmodum per Spiritum Sanctum agnoscebant postmodum depravanda?

II. Porro autem quanta religione Judaei Scripturas sint perpetuo prosequuti, nemo nisi fortasse stipes ignorabit. Tripho quidem apud Justinum Martyrem (*Dial. cum Triph.*) ex Judaeorum consuetudine adfirmat, qui

Scripturas vitaret, aequè reum haberi, ac si in idololatria deprehensus esset, aut filios alienis diis devovisset, vel prophetam occidisset. Religionem autem recentium Judaeorum adhuc scimus, ut si in terram liber Sanctus forte deciderit, publicum indicere soleant ieiunium, ut Joannes Isaac testatur in responsione ad Lintani librum de optimo genere interpretandi.

III. Quod si verò tantam fraudem Judaei adhibuissent, certe ob perversum in Christianos animum, vel in auferendis, corrupendisque iis vaticiniis adhibuissent, quae de Christo, novaque lege scripta erant. Quod neutiquam notamus, quum ea in quibus Hebraici codices a Graecis, et Latinis dissentiunt, nullius sint pene momenti ad fidem. Quid quod Philo auctor locupletissimus est in Libro de egressu filiorum Israel de Aegypto, ne verbum quidem fuisse in eorum lege immutatum ad sua usque tempora, elapsis annis plus his mille.

IV. Equidem scio, nonnullos, quo facilius Judaeorum hac in re perversitatem suadeant, iterum iterumque testimonia Patrum urgere: Justinus, Irenaeus, Tertullianus, Origenes, Chrysostomus. Sed praeterquam quod Patres hi non de textu Hebraico, sed de

versionibus per Judaeos curatis loquuntur, accedit insuper quod huiusmodi suspicio Hieronymi opera penitus evanuerit. Quum enim Patres in suis contra Judaeos concertationibus LXX. viralem versionem opponere soleant, qua evincerent, iam advenisse Messiam, eumque Christum fuisse: Judaei, quibus nullum aliunde patebat effugium, vel secus legi in textu Hebraico loca illa respondebant, adeoque septuaginta Senum versionem veluti corruptam accusabant; vel ea in Hebraico textu omnino deesse, adeoque fuisse a Christianis dolo in versionem inclusa. Ex quo factum, ut Patres, quippe Hebraicae linguae ignari Hebraicum fontem adire nequirent, per eos Hebraicum textum depravatum quererent. Tantam imposturam Hieronymus detexit Hebraicae linguae peritissimus, palamque primus fecit, testimonia illa a Patribus in Judaeos adducta, in Hebraicis codicibus adamussim extare, nec nisi per summam impudentiam a Judaeis negari; immo maiorem quandoque vim in Hebraico textu habere, quam in versionibus. *Judaei* (verba Hieronymi sunt) *ipsi contra se legunt, et quae sua sunt nescit Ecclesia.*

V. Nihil porro quidquam de Graeco Novi Testamenti textu dicam, cuius integritatem

innumera argumentorum momenta confirmant.

I. Servari autographa in Ecclesiis diligentia singulari consueverant, ut nulla prorsus vitio daretur occasio. II. Exemplaria ubi extrahi opus, cum autographis conferebantur, ut statim constaret si quid fraude additum, vel ademptum, vel omnino immutatum. III. Quum eiusmodi exemplaria in infinitum prope succreverint, dispersaque passim sint per loca ingenti terrarum tractu seiuncta, iam prope in tantum seelus conspirare non poterant homines tam multi, et genere, et instituto dissimiles. IV. Evangelia quae Valentinus Marcion, aliique conspurcarunt, amandata cito fuisse ab Ecclesia inter fabulas scimus. V. Graeci Patres Ignatius, Clemens, Justinus, Irenaeus, aliique Apostolicis temporibus viciniore, sexcenta prorsus testimonia in suis exercitationibus adducunt, quae verbo tenus in Novi Testamenti libris, ne apice quidem immutato, leguntur. Quod si autem aliqua corruptio in Graeco textu fuisset, profecto in tot tantisque Graecos inter et Latinos concertationibus, Latini eam Graecis obiecissent, maxime vero in Concilio Lugdunensi, et Florentino.

VI. Etsi vero Hebraicus, Graecusque textus in iis quae ad fidem et mores pertinent,

puri sint, et incorrupti, non ita tamen puri sunt, ut in levibus quibusdam turbidi alicubi non fluant. Quod profecto factum est vel oscitantia librariorum, quum in Hebraeo facile sit errare ob litteras quasdam simillimas, vel Rabbiorum imperitia qui puncta addiderunt: quum enim Hebraicae dictiones absque punctis varie legi possint, mirum non est si ipsi in punctorum notatione erraverint. Attamen non tanti sunt momenti errores huiusmodi, inquit Bellarminus *Lib. II. de Verb. Dei*, ut Scripturarum integritas desideretur. Plerumque enim tota variarum lectionum discrepantia in dictionibus quibusdam posita est, quae sensum vel parum, vel nihil mutant. Errores autem, qui ex punctorum additamento acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Possumus puncta detrahare, et secus legemus.

C A P V T VI.

De Graecis Scripturarum editionibus.

I. **D**Uas ante Christum natum Graecas Bibliorum interpretationes extitisse, ferme con-

stans est apud eruditos opinio. Alterius quidem ante expeditionem Alexandri Magni, iam tempore Manasse Regis Juda conscriptae meminit Clemens Alexandrinus *Stromat. Lib. I.* quamque in Graecorum Sapientum manus incidisse, Platonis, Pythagorae, aliorumque qui plura in suos libros importarunt, primum est iudicare. Alteram versionem emendatorem atque integram de novo per LXX. Senes conficiendam Ptolemaeus Philadelphus Aegypti Rex curavit.

II. Quum enim Demetrius Phalereus Atheniensis, vir nobilissimus, summisque functus honoribus, Civium vero invidia patria expulsus apud Aegyptum diverterit, Regique Ptolemaeo (a quo librorum undequaque conquirendorum sibi cura commissa) nunciaverit: multa Hebraice exarata legum volumina apud Judaeos extare, digna profecto, quibus regia ornaretur bibliotheca, incensus inde Rex Eleazarum tunc temporis Hebraeorum Pontificem datis litteris rogavit, ut ea monumenta ex Hebraeo in Graecum sermonem transferri curaret. Lecti e vestigio sunt ab Eleazaro Viri LXXII. ex singulis tribubus seni, Hebraice, Graecaeque callentissimi, atque probitate conspicui, iique ad Regem delegati. Hos Demetrius in Insulam Pharon

stadiis VII: ab Alexandria positam duxit, quorum opera Bibliorum interpretatio felici ausu coepta est, atque feliciori successu absoluta.

III. Tametsi vero Hieronymus in *Quaest. Hebraicis* Aristaeum fortasse, et Josephum sequutus, solum Pentateuchum putet per LXX. viros versum: Justinus tamen, Irenaeus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, et recentiorum ferme doctissimi, totius Veteris Testamenti interpretationem per eos confecta tradunt. Nec porro Josephus, et Philo unius legis mentionem facientes huic refragantur opinioni. Quotus enim quisque est, quem lateat, legis nomine universum Vetus Testamentum venire? Satis est id ex ipsis Scripturis eruere. Nam *Joan. X. nonne scriptum est in lege vestra, quia ego dixi Dii estis?* hoc tamen non in Pentateucho, sed in Psalmo LXXXI. habemus. Ibidem XI. *ut adimpleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est quia odio habuerunt me gratis;* hoc autem extat in Psalmo XXIV.

IV. Quod autem Justinus Martyr in hortatoria oratione refert, interpretes illos singulos singulis cellulis inclusos, quum nihil inter se conferrent, mirifice in omnibus consensisse, haud

immerito falsitatis arguit Hieronymus *Praefat. in Pentateuch.* nec nisi in eadem basilica sedentes illos, et inter se conferentes, Scripturas transtulisse contendit. Justinus vero facile decipi hac in re potuit a Judaeis. ruinas conclaveium ostendentibus; et a Justino demum Viro Sancto decipi facilius potuerunt Irenaeus *Lib. III. cap. XXV.* Cyrillus in *Catechesi IV.* Augustinus *Lib. XVIII. de Civ. Dei cap. XXIV.* Clemens Alexandrinus *Stromat. Lib. V.* ac Justinianus Imperator. *Novel. CXLVI.* qui unum iis omnibus septuaginta duobus spiritum ait fuisse.

V. Instituta porro huiusmodi translatio est anno, ut fertur Ptolemaei Philadelphi XVII. qui est Olympiadis CXXVIII annus primus, ante Christum natum circiter CCLXVI. Ceterum haec firma rataque non sunt criticis. Dubitatur enim in primis de libro, quem nunc habemus Aristaei nomine, ex quo historia LXX. Seniorum deprompta, ac de Aristaeo ipso.

VI. Josephus Scaliger primus, nisi maxime fallor, in observationibus ad Chronicon Eusebii, quem sequuti sunt Henricus Valesius, Richardus Simonius; Pagius, aliique, universam Aristaei orationem ab Judaeo quodam hellenista profectam contendit, cum ex

nugis, fabulisque quibus Aristaei liber exundat, quae ingenium produnt omnino Judaicum, tum vero ex immodicis laudibus, quibus Jadaica gens, et religio, et leges efferruntur, nec non ex numero interpretum LXXII. qui familiaris erat Hebraeis, siquidem tot viris Synedrium constaret.

VII. Verum Walthonus, Serarius, Gretserus, Isaac Vossius, et innumeri alii nonnisi intemperantioris criticae pruriginem hanc esse volunt. Mihi autem ea omnia momenta leviora quidem videntur, quam quae historiam tot illustrium Judaeorum, ac Sanctorum Patrum testimoniis, et constanti traditione probatam, ac firmatam elevent. Nam Aristobulus Judaeus, philosophus Peripateticus, qui floruit regnante in Aegypto Philometore, quarto post Philadelphum Rege, mirum quantum Aristaeanae consentit historiae. Josephus quoque, et Philo, qui multa ex Aristaei libro hauserunt, non ita rudes fuerunt in suae gentis historia, ut versionem hanc a Septuagintaviris factam asservissent, nisi communis haec Judaeorum fuisset persuasio, maiorumque traditio, publicis fortasse etiam contestata monumentis.

VIII. Quod si nihilosecius ea historia ut commentitia reiiciatur, mali tamen nihil translationi isti infertur, quae diu magni habita

est in Synagoga et Ecclesia. Ea enim ab Apostolis laudata est, neque alio instrumento Christiana fides per universum orbem propagata est (11): unde *ostium ad Christum* eam adpellat Chrysostomus, et alibi *Evangelii prodromum et praeparationem*. Quam et adhuc pleraeque retinent Ecclesiae; neque aliam aetate nostra retineret fortasse Orbis Catholicus, nisi novam Hieronymus ex Hebraicis fontibus translationem edidisset. Sed de versione Septuagintavirali hactenus.

IX. Aliae praeterea post Christum natum Hebraici textus versiones Graecae concinnatae sunt. Prima quidem ab Aquila Pontico, gentili primum, deinde Christiano, demum Hebraeo, anno Hadriani Imperatoris XII. Christi CXXIV. Altera est Symmachi, natione Samaritani, posthac Judaei, deinde Christiani, postremo Ebionitae haeretici, qui versionem ex fontibus Hebraeis curavit sub Severo Imperatore (pessime sub Lucio Vero apud Epiphanium) anno Christi plus minus CC. post editionem vero Aquilae LVI. Tertiam elaboravit Theodotio ex Catholico, ac deinde haeretico Mar-

(11) Praeclare id argumentum Epiphanius urget *Lib. III. advers. Haereses cap. XXV.*

cionita, Proselytus Judaeorum, sub Commodi Imperatore Anno Ch. circiter CLXXX. cui maior est habita fides, nec nisi eius versione in Daniele usa semper est Ecclesia, Hieronymo teste. Quarta Anonymi auctoris est, Hiericunte, non procul Hierosolymis in do-
liis quibusdam inventa anno VII. Antonini Caracallae, Christi vero CCXIX. Quincta anonymi pariter est, et dolio inclusa, Nicopoli apud Actium promontorium in Epiro, sub Alexandro Mammatae filio circa annum Christi CCXXX. reperta; unde Hiericuntina illa, haec Nicopolitana dicta est.

X. Ex interpretationibus hisce Origenem τετραπλα, εξαπλα, οκταπλα concinnasse, Eusebius auctor est *Lib. VI. Hist. cap. XIII.* Nam primo quidem singulas paginas in quatuor columnas divisit, quarum singulae singulas graecas versiones continebant, atque haec volumina τετραπλα dixit. Deinde paginas in sex columnas distinxit, atque in prima hebraicum textum descripsit Hebraico sermone, in altera eundem textum Graecis litteris exaravit, in tertia Aquilae interpretationem posuit, in quarta versionem Symmachi; in quinta Septuagintaviralem; in sexta Theodotionis translationem; atque ob sex columnas εξαπλα huiusmodi volumina adpellavit. His ubi duas

alias versiones fortuito inventas adiecisset ; Hiericuntinam , et Nicopolitanam , *ονταπλα* nuncupavit.

XI. Sed praeter hanc curam Origenes novam marte suo versionem edidit anno P. M. CCXLV. nimirum Septuagintaviralem interpretationem ita emendavit , ut multa ex Theodotione addiderit , pleraque rescaverit. Et ea quidem quae suppleverat , asterisco indicavit , superflua vero obelo iugulavit. Quod non ideo ab eo factum , quasi illa deesse , haec superesse arbitraretur , sed ut ostenderet , quid Judaei , quibuscum certandum erat , in Christianorum textu deficere , aut abundare dicerent , quemadmodum ex eius ad Julium Africanum epistola Hieronymus refert.

XII. Verum post Origenianam septuagintaviralis versionis emendationem duae aliae prodierunt , quarum alteram concinnavit S. Lucianus Presbyter Antiochenus , et Martyr , Diocletiani aetate anno Chisti p. m. tercentesimo , post Origenis obitum prope quinquagesimo. Alteram Hesychius Alexandrinus Episcopus , qui in decima persecutione martyr coronatus est , teste Eusebio *Lib. VIII. Hist.* De tribus hisce versionibus ita Hieronymus in Praefatione ad librum Paralipomenon : *Alexandria , et Aegyptus in Septuaginta suis Hesychium laudat*

auctorem ; Constantinopolis usque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat ; mediae inter has Provinciae Palaestinos codices legunt , quos ab Origene elaboratos Eusebius , et Pamphilus vulgarunt ; totusque orbis has inter trifaria varietate compugnat. Ex quo adparet , nullam fuisse Hieronymi aetate versionem Graecam per universam Ecclesiam in usu acceptam : sed inter tot editiones , quae circumferebantur , maxime celebres fuisse , et a diversis Ecclesiis probatas , Origenianam , Lucianaeam , et Hesychianam.

C A P U T VII.

De Latinis Scripturarum versionibus.

I. **S**cripturarum tot sunt apud Latinos exemplaria quot codices , inquit Beatus Hieronymus (*Praefat. in Josue*) quum unusquisque pro arbitrio vel addiderit , vel subtraxerit , quod ei visum sit. Id quod Augustinus *Lib. II. de Doctr. Ch.* adprime testatur : *Vt enim , ait , cuique primis fidei temporibus in manus venit codex Graecus , et aliquantulum facultatis sibi met utriusque linguae habere videbatur , ausus est interpretari.* Nisi quod inter tot versiones una

communior erat, quae *Vetus vulgata* dicebatur, atque ceteris omnibus, Augustino teste, ob verborum tenacitatem, sententiarumque perspicuitatem praelata. Vnde et eius usus ad integros etiam ducentos annos post Hieronymianam versionem obtinuit, quemadmodum ex Gregorii Magni epistola ad Leandrum datur intelligere.

II. Quum autem tum in Septuagintaviralem versionem, tum et in latinas editiones, multa haud levis momenti vitia, partim ex librorum temeritate, ac oscitantia, partim quoque ex perversa semichristianorum, Judaeorumque apostatum expositione irrepsissent, novam ex Hebraico fonte expressam editionem Hieronymus, amicorum precibus sollicitatus curavit. Et novum quidem Testamentum ex Graeco emendavit, ut ipse profitetur *Epist. LXXXIX.* nec fortasse totum, sed Evangelia sola. Vetus autem Testamentum bis latio donavit, primo quidem ex Graeca senum versione, ut testatur *Lib. advers. Rufinum*; deinde ex Hebraico fonte, quemadmodum constat ex postremo de viris illustribus libro, tum ex suis praefationibus in Libros Sanctos, potissimum in Esdram, ubi editam a se hanc versionem inquit, *ut exultantem Graeciam compesceret, quae iactabat latinos nil divinarum*

Scripturarum habere, quod ab ipsa non essent mutuati. Nec tamen libros omnes Judaicum in canonem recensitos vertit; constat enim libros Sapientiae, Ecclesiastici, Machabaeorum, Baruc, Epistolam Hieremiae, et additiones ad Danielelem, et Esther praetermississe, siquidem Hebraice non extabant; quum ex adverso Judith, et Tobiam ex libris extra canonem latine reddidit.

III. Tametsi vero Hieronymiana versio a multis Episcopis, tamquam ad convellendam, aut saltem minuendam auctoritatem Septuagintaviralis versionis elaborata, improbaretur; sensim tamen tacito Ecclesiae consensu apud latinas Ecclesias post Gregorii Magni tempora late obtinuit. Obtinuit nimirum, quia deum oportuit praeter septuaginta Senum versionem, quae in multis sensum potius exprimebat, quam verba, aliam immediate ex Hebraico textu expressam de verbo ad verbum habere, quam Judaeis Christiano coetui insultantibus opponere possent; Quid quod post Christum natum, expletis iam prophetiis, multo luculentius reddita sunt, quae antea erant obscura.

IV. Vtrum autem *Vulgata*, qua modo utimur, ea sit, quam Hieronymus edidit, inter tot illustrium virorum discrepantes opi-

niones, omnino piget me miscere; nisi quod conciliationis amicus, ex Hieronymi interpretatione maximam partem esse arbitror, quemadmodum viris doctissimis visum est, Eugubino potissimum, Pico Mirandulano, et Bellarmino, ut ceteros taceam. Quidquid tamen sit, exploratissimum est, *Vulgatam* versionem nostram a Sancta Ecclesia Catholica probatam, et a Tridentinis Patribus *authenticam* habitam esse.

CAPUT VIII.

De Divina Scripturarum inspiratione.

I. **S**cripturam omnem divinitus esse inspiratam, clarius est quam quod ulla indigeat probatione. Hinc Apostolus (*epist. ad Timoth. III.*) *omnis Scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia.* Et Petrus in epistola prima: *Omnis prophetia Scripturae propria interpretatione non fit, non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Haec

qui sedulo attendat, numquam sane de divina Scripturarum inspiratione dubitabit; quum et confiteantur magi, fateaturque omnis scientia saecularis litteraturae, praescientiam futurorum non esse hominum, sed Dei.

II. Nec porro in iis tantum quae fidei, et morum sanctitatem spectant, Scripturae universim divina constant auctoritate, sed singula earum verba, singula orationis commata divinitus sunt inspirata (12). Si enim nonnulla alicubi humano more commemorata esse fingamus, ecquis, ubi animum ea semel pervaserit suspicio, Scripturarum vim, auctoritatemque aut penitus interire, aut magna ex parte labefactari non viderit? Nul- lum enim Scripturae caput erit, de quo eadem institui non poterit controversia; et incerta semper, ac fluctuans legentium, et audientium erit fides, quum in incerto esset

(12) Nec vero rei huic varius Scripturarum stylus obesse videtur, quum Dei spiritus rationem quoque habuerit ingenii, et institutionis eorum, quos scribentes inspirabat. Decebat enim ut sublimiori stylo Isaias scriberet regia editus stirpe, quam Amos gregum pastor; et humiliter scriberet Joannes olim piscator, quam Lucas institutus liberarioribus disciplinis.

quid ex Deo, quid secundum hominem Sacri Scriptores protulerint.

III. Re enim vera si parumper concedamus, vel in leviculis quibusdam rebus, ad fidem non pertinentibus, potuisse Sacros Auctores Deo non inspirante scribere, in iisque fallere, et falli, iam qualem iacturam hinc non pateretur Scripturarum auctoritas? Jam hic dicet, tres unius Divinae substantiae praedicari Personas leviculum esse, nec ad salutem nostram pertinere; et res Sabellio, Ario, Macedonio bene cedit. Jam dicet alter duas in Christo operationes, voluntatesque e rebus esse non gravibus. Jam et Spiritus a Patre et Filio procedentis unicum esse principium, tamquam rem levem quidam contemnendum arbitrabitur. Quidque respondebimus Pelagio contendenti, hominem ope gratiae minime indigere ad bonum prosequendum? quid Iconomachis illicitum esse imaginum cultum delirantibus? Quid novatoribus, qui hinc sanctiora fidei dogmata evertere adnitentur? Nimirum leve, et humano prorsus effusum ingenio credent perversi homines illud Scripturarum verbum, breve illud comma, quo singula dogmata maxime fulciuntur, et roborantur.

CAPUT IX.

De Scripturarum sensibus.

I. **P**raeter Litteralem, seu historicum sensum, arcanum alterum sub litterae cortice delitescere, quem alii mysticum, alii spirituales, alii figuratum, aut allegoricum appellant, non est dubitandum. Tametsi enim posteriori huic plerique haereticorum gravissimam intenderint litem, non est tamen cur in eo suadendo defatigemur, quum praeter Sanctorum Patrum, Ecclesiaeque consensum, nec non vetustissimam allegoricam interpretandi rationem a Philone, Essenis, Judaeisque omnibus usurpatam, ipse Christus, et Apostoli non raro eam interpretandi viam tenuerint. Hinc Jonas in ventre ceti allegorice a Christo explicatur *Matth. XII.* et Serpentis a Mose exaltati figura *Joann. III.* Quem in modum Paullus in *IV. ad Gal.* allegoriam de duobus Abrahae filiis exponit, et in prima ad *Corinth. X.* illa veteris Instrumenti de nube, mari, esca, potu, non aliud esse, quam rerum futurarum figuras aperte pronunciat. Quid Porro de Epistola ad Hebraeos dicam huius-

modi plenissima allegoriarum? Profecto mysticum hunc si parumper tollas sensum, universam simul veteris Testamenti subvertes oeconomiam.

II. Hic autem, de quo loquimur, mysticus sensus triplex est: *allegoricus*, qui ad Christum: eiusque Ecclesiam, totamque Novi Foederis, per vetus adumbrati, oeconomiam refertur: quo modo Isaac propriis humeris ligna portans ad locum sacrificii, allegorice sumptus Christum adumbrabat crucem suam baiulaturum. *Moralis*, seu *tropologicus*, qui mores respicit, quemadmodum Deuteronomii verba illa, *non alligabis os bovi trituranti* tropologice accepta significant, dignum esse operarium mercede sua, ut explicat Apostolus in I. ad Corinthios IX. Ac postremo *anagogicus*, qui mentem excitat in eorum contemplationem, quae sursum sunt speranda. Vnde verba Psalmi XCIV. *quibus iuravi in ira mea si introibunt in requiem meam*, quae de terra promissionis ad litteram dicta sunt anagogice de vita aeterna interpretatur Apostolus ad Hebr. IV. Porro quatuor hosce sensus uno Jerusalem exemplo explanat Cassianus, quae praeter notissimam Iudaeorum urbem litteraliter designatam, potest et Christi Ecclesiam sensu allegorico innuere, ani-

mam tropologico, caelestem vero Civitatem anagogico (13).

III. At sensus litteralis duplex esse potest, sive proprius, quem verba proprie accepta notant, sive metaphoricus, quum verba ex propria in alienam significationem transferuntur. Talis est sensus verborum *Matth. III. Cuius ventilabrum in manu sua: et permundabit aream suam, et congregabit triticum suum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili: et alio loco alias oves habeo, quae non sunt ex hoc ovili*. In his enim sensus litteralis, a Spiritu Santo primario spectatus, non est ille, quem voculae proprie acceptae significant, sed longe alius, isque tropicus, et figuratus. Nam in illo proborum, reproborumque discrimen designatur; in hoc alii homines praeter Iudaeos in Ecclesiam congregandi notantur. Quemadmodum vero ad metaphoricas intelligentias non est recurrendum, quoties nihil ex sensu gram-

(13) Ab his omnibus longe diversus est sensus, quem vocant *accomodatitium* (qui tamen ad litteralem potius, quam mysticum reducitur) qui etsi ad probandum minime sit idoneus, quippe a divino Scriptore minime intentus, non caret tamen utilitate; eumque Ecclesiae usu in Sanctorum officiis consecratum deprehendimus.

matico infertur incommodi; ita ex adverso, quotiescumque verborum proprietas absurdam adfert sententiam, quin figuratum sit loquendi genus, non est dubitandum (14).

IV. Vter autem horum sit praestantior sensus, haud ita facile dicam. Nisi quod rem ita componendam statuo. I. Sensus arcanos ut plurimum in veteri Testamento obtinere, quod universum nonnisi Novi figura est, tametsi etiam in Novo quaedam rerum arcanorum figurae exhibeantur, ut lotio pedum ante Eucharistiam, Petri navicula iactata fluctibus, Christus ex Petri navicula docens, captura piscium non sine retis scissura, linteum plenum animantibus Petro oblatum, et alia non pauca. II. Si de uno eodemque Scripturae loco sit sermo, arcanam significationem esse litterali excellentiorem, quanto scilicet spiritus litterae, medulla cortici praestat, immo a Spiritu Sancto praecipue spectari, quum sensus litteralis ad my-

(14) In altero erravit Origenes, qui teste Hieronymo in *Epist. ad Pammach.* allegorice accepit, quae simpliciter erant accipienda. In altero errasse scimus Papiam, Irenaeum, Justinum, Tertullianum, Lactantium, aliosque, qui quae *Apocalypseos* XX. dicuntur de nova Jerusalem, et de mille annis, quibus regnaturi sunt Sancti cum Christo, hic in terris implenda putarunt.

sticum ex Spiritus Sancti scopo referatur. Quo facit etiam, quod mysticae significantiae de rebus praestantioribus sunt, de Christo scilicet, de Ecclesia, de aeterna beatitudine, etc. quum contra littera plerumque rebus haereat caducis, et terrenis.

V. Tamen si universe litteralis sensus cum Spirituali comparetur, vincet ille non una de causa. I. quia non tantum Novi Foederis libri fere omnes, verum et Veteris haud pauci non alium plerumque quam litteralem sensum, eumque divinissimum admittunt: ex quo sequitur litteralem intellectum ubique occurrere, arcanum non item. Quid quod arcana quaelibet significantia litterali, tamquam fundamento nititur. II. quod allegoriarum studium magnis Ecclesiae luminibus, non raro vitio versum sit; at litterae enucleandae sagacitas in nemine umquam reprehensa sit. III. litteralis intelligentia vim habet ineluctabilem ad probandum; quum contra illa altera incerta sit, et parum ad probandum idonea, nisi duces habeat aut Apostolos, a quibus nonnullas expositas habemus allegorias, aut traditionem.

VI. Vt autem Scripturarum sensus facillime noscatur, adprime Hebraicus Graecusque sermo haud ignoretur necesse est. Quum enim Spiritus Sanctus non alio quam Hebraico Grae-

coque ore Divinis Scriptoribus sua dictarit eloquia, nemo non videt, huiusmodi linguarum notitiam plus ad Scripturarum valere intelligentiam, quam mille commentarios. Eo fit ut his, qui fontibus neglectis, e versionum rivulis haurire satis habent, saepissime haereat aqua. Nam praeter peculiares loquendi modos, plurima in versionibus sive obscura, sive ambigua, in ipso fonte perspicua sunt; plurima quae aliena prorsus, et falsa sonant, primigenii textus ope patent quam quae luculentissime. Pauca adtingam, ut ad primitivos fontes adeundos sitis accendatur.

I. Peculiares sunt nominum quorundam Hebraicorum notiones praeter primariam, quam praeseferunt significationem. Huc refer *Vasa* pro quolibet instrumento, ut *vasa belli* pro armis, *vasa mortis*, quibus mors inferitur, *vasa psalmi* musica instrumenta. *Commune* pro immundo; *pedes* pro ea parte quae infra alvum est, unde quid sit *tegere pedes* probe datur intelligere. *Gladius* pro quacunque re vel pungat, vel cruciet. *Adeps* et *medulla* pro praestantiori alicuius rei parte. *Calix* pro sorte; *funiculus* pro portione, quae alicui assignatur. *Testamentum* pro pacto. *Graeci* pro gentilibus; *generatio* pro historia; *exitus*, et *introitus* pro quibuslibet vitae acti-

bus; *cornu* pro potentia, et exinde pro regno; *manus* pro latere; *onus* pro infausto vaticinio; *portae* pro forensibus iudiciis; *anima* pro vita, pro desiderio, pro cadavere; et alia hoc genus plurima, quae non latine, sed hebraice eas quas dixi significantias habent.

II. *Filius* et *filia* pro diversis adiunctis miros habent usus. *Filius mortis* est morte dignus; sic sagittas *filias pharetrae* adpellant; Tyrum insulam *filiam maris*; campos pingues *filios olei*; unde et illae locutiones filii superbiae, filii iniquitatis, filii sponsi, filii gehennae, filii regni, filii pacis, filii prophetarum.

III. Voces *in aeternum*, *in saeculum*, *in generationem*, ut etiam *non ultra*, *non amplius* non absolutam aeternitatem, sed longum tempus saepe notant; quo modo I. *Paralip.* XV. 2. *Deus elegisse levitas* dicitur *ad ministrandum sibi usque in aeternum*; et *Mach.* II. 54. Phinees accepit testamentum Sacerdotis aeterni.

IV. Rebus horrendis adiungitur nomen mortis, ut *umbra mortis*.

V. Ad rem praestantissimam significandam, nomen additur Dei: ut *montes Dei*, et *cedri Dei*, idest proceritate praestantes.

VI. Peccati vox nunc culpam notat, nunc poenam, nunc concupiscentiam, nunc ho-

stiam pro peccato , nunc legalem immunditiam ex menstruo , lepra , aut contactu mortui contractam.

VII. Vrbes passim *filiae* adpellantur , et quidem *virgines* , ut *Virgo filia Sion* ; aut *meretrices* ; quum in idololatriam se convertissent.

VIII. Pro nominibus propriis saepe eorundem interpretationem in Bibliis Latinis legimus : unde *Gen. XXIV.* sunt illa puteorum nomina , calumniae , inimicitiae , latitudinis , abundantiae pro Esec , Sitna , Rechoboth , Sabea. Sic apud Sophoniam *ponet speciosam* , idest ponet Niniven. Adhaec *Prov. XXX. Verba congregantis filii vomentis* , idest verba Agar filii Jake. *Factus est in pace locus eius* , idest in Jerusalem. Apud Isaïam : *mitte agnum de petra deserti* , idest de Sola.

IX. Vnum alteri praefertur per negandi adverbium ; ut *misericiordiam volo, non sacrificium* , hoc est *magis quam sacrificium. Non enim vos estis qui loquimini , sed Spiritus Patris vestri* , hoc est : *non tam vos , quam spiritus loquitur.* Tantundem est , ubi contraria verba usurpantur , ut *Jacob dilexi , Esau autem odio habui* , idest : *Jacobum Esavo antetuli.*

X. Respondendi verbum passim de eo usurpatur , qui primus adloquitur , fortasse quod

in voces erumpens sermo , concepto interius sermoni respondeat ; qua de caussa non sententias tantum , sed et libros a copula *Et* ordiuntur Hebraei , quippe organicam locutionem cum mentali connectere solent.

XI. Coniunctio *si* , quum iureiurando servit , contrarium eius quod sequitur , notat : *Si introibunt in requiem meam* , idest *non introibunt.* Hae autem iurandi formulae ellipticae sunt , et per aposiopessin conceptae ; reticetur enim mali imprecatio , quod iurans , si fallat , sibi imprecatur ; eaque ellipsis est honestatis plenissima , secus quam Latini per impudentiam solent , imprecationem exprimentes : *dispeream , ne vivam , si* , cet.

XII. Est et alia iurandi formula , quum Deus iurat per vitam suam , ut *vivo ego dicit Dominus si* , cet. aut quum homo iurat : *vivit Dominus si.* At Jesus Christus novum adoptavit iurisiurandi genus per simplex , vel geminatum *Amen.* Tametsi enim in veteri Testamento in fine sententiarum usurpatum *amen* optantis erat , Christus tamen , qui *Apocal. III. 14. AMEN* , hoc est *summa veritas* adpellatur , initio sententiarum id suo iure adhibuit , nec dictis suis praefigit propheticum illud : *sic dicit Dominus* , sed fide pro se facta , loquitur , quippe veritatis Deus. Nec geminum *amen* energia caret ; notat enim et veritatem dictam , et veri-

tatem loquentem, quasi dicat Ἀμὴν ὁ Ἀμὴν λέγει
 ὑμῖν: *in veritate ego qui sum veritas dico vobis.*

Id postremo, antequam hinc abeo, addam,
 Scripturarum sensus inde saepius ignorari,
 quod Judaeorum mores, consuetudines, vitae
 cultus, instituta, Reipublicae ratio, epochae,
 quibus Judaeorum gesta consignantur, et Ter-
 rae Sanctae topographia ignorentur. Vt enim
 Romanarum, Atticarumque originum ieiunus
 frustra in latinis, graecisque Scriptoribus evol-
 vendis tempus teret, sic qui in Judaicis an-
 tiquitatibus est plane hospes, in Scripturarum
 intelligentia misere haerebit.

C A P V T X.

De Supremo Iudice contro- versiarum Fidei.

I. **Q**Uemadmodum in nulla optime con-
 stituta Republica obtinet, ut ipsae per se le-
 ges sui interpretes sedeant, vel privato civium
 ingenio in litibus expediendis interpretandae
 permittantur, ne magna inde rerum perturbatio
 in civili societate contingeret; ita in Ecclesia
 a Deo sapientissime constituta, et temperata,
 neque ipsae per se Scripturae sui sententiam
 proferant oportet, neque privato cuiusque iu-
 dicio earum permittatur interpretatio.

II. At vero pertimescentes Lutherani, Cal-
 vinianique, ne eorum sectis conclamata foret
 ruina, si supremam in rebus fidei diiudicandis
 auctoritatem apud Ecclesiam collocaverimus,
 conatus omnes eo converterunt, ut in caussa
 Religionis nonnisi uni Scripturarum iudicio
 standum esse contenderent. Hinc illa Lutheri
 vox (*Lib. de serv. arbitr.*) Scripturas nulla
 umquam indigere interpretatione, facillimasque
 esse per se ipsas. Hinc illa eiusdem adsertio,
 Scripturas per se apertas, nonnisi superbis et
 infidelibus obscuras fieri ob eorum coecitatem,
 et pravum animum. Hinc Brentii iactantia Scri-
 pturarum obscuritatem ex linguarum ignoran-
 tia repetentis.

III. Sed utinam ipsas Scripturas aliquando
 attenderent perversi homines! haberent utique
 unde suam emendare pervicaciam. Et quidem
 David nec superbus, nec infidelis, nec He-
 braicae linguae ignarus, difficultatem tamen
 in Scripturis persentiscens, lucem exposcit a
 Domino *Ps. CXVIII. Da mihi intellectum,
 et discam mandata tua, faciem tuam illumi-
 na super servum tuum, et doce me iustifi-
 cationes tuas.* Profecto etiam nec infideles,
 nec superbi erant Discipuli, et tamen nonnisi
 Christo interpretante Scripturas intelligebant,
 unde a Christo petunt *Matth. XIII. 36. edis-
 sere nobis parabolam zizaniorum agri.* Item

pius et humilis erat Eunuchus Candacis Reginae Aethiopum, et Scripturas diligenter lectitabat; tamen a Philippo rogatus, an Isaiæ, quem legebat, sensum adsequeretur *Act. VIII. 31. quomodo possum*, inquit, *si non aliquis ostenderit mihi* (15)? Praeterea de Paulli epistolis ita Petrus *Epist. II. 3. 16. in quibus sunt quaedam difficilia intellectu, quae indocti, et instabiles depravant, sicut et ceteras Scripturas, ad suam ipsorum perditionem*. Id quod Patres in doctrina Scripturarum subactissimi adprime confirmant. Origenes *Hom. II. in Exod.* Hieronymus *Praef. in Ep. ad Ephes.* Augustinus *Epist. CXIX. ad Januar. cap. XXI.* et Ambrosius *Ep. XLIV. ad Constantium*:

IV. Nec vero hilum proficient adversarii, Deuteronomii verba urgentes *XXX. 21. Mandatum hoc quod ego praecepit tibi hodie non supra te est, neque procul positum*. Nam ibi

(15) De hoc Eunuchō ita Hieronymus *Ep. LIII. ad Paulinum*: « Ego, ut de me interim loquar, nec sanctior sum hoc Eunuchō, nec studiosior; qui tantus amator legis, divinaeque scientiae fuit, ut etiam in vehiculo Sacras Litteras legeret; et tamen, quum librum teneret, et verba Domini cogitatione conciperet, ignorabat eum, quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Jesum, qui clausus latebat in littera. O mirae doctoris virtus! eadem hora credit Eunuchus, baptizatur, et sanctus est. »

nonnisi de praeceptis populo Israelitico datis sermo est, quae neque supra vires hominum sunt, neque admodum ardua, sive ut cognoscantur, sive ut adimpleantur, adiuvante gratia Dei per fidem in Christum venturum: Vrgent et Paullum scribentem *ad Rom. X. 8. Quid dicit Scriptura? prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo: hoc est verbum fidei, quod praedicamus; sed non intelligunt perversi, Paullum eo loco nonnisi de fide in Jesum Christum loqui, quae salutis nostrae radix est, et fundamentum, quam fidem facilem esse inquit propter eiusdem miracula; subdit enim: quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum, et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis, salvus eris.*

V. Porro autem si historicas plerumque narrationes, praecepta Decalogi, veritatesque illas, quae ipso naturae lumine constant, excipias; facile multa in Scripturis operosa occurrent (16), sive quae dignitate sua captum humanum longe exsuperant, (ut sunt mysteria de Divina Trinitate, de Incarnatione Verbi, de aeterna praedestinatione, de Angelorum natura, de Sacramentis, quae non

(16) Quod omne provisum divinitus est ad edomandum laborem superbiae, et intellectum a fastidio revocandum, cui facile investigata plerumque vilescent.

sine gravissimo erroris periculo investigantur) sive quae implexo enunciantur sermone, cuiusmodi plerumque in Scripturis patent exempla; veluti quum *Ps. I.* dicitur: *non resurgent impii in iudicio*, quod prima fronte contrarium videtur Apostoli effato *I. ad Cor. XIII. omnes quidem resurgemus*. Sic *Prov. 26. ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam, ne efficiaris ei similis*: at mox ibidem: *responde stulto iuxta stultitiam suam, ne sibi sapiens esse videatur*. Ita Apostolus *ad Rom II. Circumcisio quidem prodest, si legem observes*; at *ad Galat. V. si circumcidamini Christus vobis nihil proderit*. Qui sane, et innumeri alii Scripturarum textus adhuc in obscuritate iacerent, nisi ad eos explanandos operam quamplurimam Ecclesiastici viri collocassent.

VI. At nihil aeque miror, quam quod huiusmodi veritas non aliunde melius adstrui possit, quam ex ipsis hostibus; quibuscum certamus (17). Sane Lutherus *Praef. in Ps. No-*

(17) Quorsum enim, si aperta essent omnia, ut Lutherani contendunt, tot in ipsas Scripturas commentarii? quorsum tot inter ipsos protestantes controversiae, dissidia, et tanta opinionum, errorumque in interpretandis Scripturis diversitas? Sane videtur Deus sensibili funestoque experimento nebulones hosce confundere voluisse, permittens, ut in ipsis dogmatibus, quae clarissime in Scri-

lim, inquit, *ab ullo id de me praesumi quod nullus adhuc praestare potuit Sanctissimorum, ac doctissimorum virorum, idest psalterium in omnibus suo legitimo sensu intelligere, et docere. Sat est aliquos, et eosdem ex parte intellexisse: multa sibi reservavit Christus, quo nos semper discipulos habeat* (18) Nec praeteream doctissimi Lutherani Augusti Ernesti confessionem (*Lib. de difficult. N. T. recte interpretandi*): *Ex quo eeperim aliquid in interpretando videre, in dies mihi difficilior rem visam esse legitimam et iustam interpretationem N. T. multoque difficilior, atque impeditior, quam Homeri, Thucydidis, Polybii, aliorumque Graecorum Scriptorum. Neque in eo me falli arbitror. Nihil tamen de Brentio dicam, ex cuius Confessione Wittenbergica cap. II. plura hanc in rem resumuntur argumenta; Quid igitur testimoniis adhuc egemus, quum ipsos adversarios nostros nobiscum convenientes habemus?*

VII. Quum igitur Scripturae dilucide ubique non fluant, atque in varios et contrarios sensus distrahi facile possint, (quod omnibus Epturis doceri iactant, perpetuis dissidiis inter se luctarentur.

(18) Confer et memorabile Lutheri dictum *Lib. I. contr. Zuinglium*, quo nihil fortasse praeclarius.

clesiae saeculis commune fuit haeticis) nemo unus non videt, eas suimet interpretes, iudicesque in fidei controversiis sedere non posse. *Ergo non ad Scripturas* (praeclare inquit Tertullianus *Lib. de praescript. cap. XIX.*) *non ad Scripturas provocandum est, nec in his constituendum certamen, in quibus aut nulla, aut incerta victoria est, aut par incertae.* Nimirum quemadmodum in Republica civili praeter leges opus est supremo iudice, ita in Religione praeter Scripturas Sacras aliquis supremus esse Iudex debet, qui decernat, quae notio, quique explicatus iisdem conveniat, quique repugnet.

VIII. Jam vero, seclulis Scripturis, si parumper Calvino *Lib. IV. Inst. cap. IX.* demus, privatum cuiusque hominis spiritum (19), supremum Scripturarum interpretem esse, ac fidei controversiarum iudicem, quo tandem fidei unitas, ac firmitas evadet? Profecto tunc cuique liceret dogmata effingere; tunc in factiones abiret Religio, atque latissima proinde panderetur via ad Religionis cuiuslibet indifferentiam, atque tollerantiam. Quid quod nullus hinc esset controversiis finis, nullus hae-

(19) Spiritum erroris atque vertiginis verius dixeris, aut ut Grotius adpellat, *spiritum Ecclesiae d'visorem.*

reticorum conversionibus aditus, et lites ipsae immortales fierent. Scimus nonnisi ex isto privato Spiritu scissos haeticos omnes; scimus eorum singulos Scripturam in suorum deliriorum confirmationem adscivisse. Porro quum veritas una sit, fieri certe non potest, ut omnes illae sibi repugnantes sententiae sint verae; proinde necesse est, spiritum privatum saltem aliquando falli. Quis autem litem diiudicabit? quibus armis alter alterum ad sua castra revocabit? Spiritui privato unius opponet alter spiritum suum privatum, et quisque ab altero sciscitabitur quemadmodum a Michaea sciscitabatur Pseudo propheta Sedecias (*II. Paral. XIII. 23.*) *per quam viam transivit Spiritus Domini a me, ut loqueretur tibi?*

IX. An vero non insanire putabimus Bren- tium usque adeo delirantem (in *Confes. Wittembergensi*) ut saecularem principem controversiarum fidei iudicem obtendat? Profecto Princeps tametsi Christianae religionis vindex praesidia omnia in Ecclesiae Catholicae columnen conferre debeat, non ex eorum tamen numero est, quibus a Christo Domino dictum est: *Matth. XXVIII. 19. Euntes docete omnes gentes.* Et *Joan. XX. 23. Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis ceteris.* Et *Act XX. 28. Attendite vobis et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos*

regere Ecclesiam Dei. Vnde patet Sacerdotii, et Imperii fines longe discretos. Id quod ipsi Imperatores Constantinus, Theodosius iunior, Basilii calculo suo confirmarunt, cuius postremi verba in VIII. Synodo utinam Brentius attendisset: *Ecclesiae integritatem investigare, et quaerere Patriarcharum, Pontificum, et Sacerdotum est, qui regiminis officium sequuti sunt, qui sanctificandi, qui ligandi, et absolvendi potestatem habent, qui Ecclesiasticas, et Coelestes adepti sunt claves; non nostrum qui pasci debemus, qui sanctificari, qui ligari, vel alligamento solvi egemus.*

X. Ergo fatendum est unam Ecclesiam Scripturarum interpretem, supremumque fidei controversiarum iudicem esse. Nisi enim credimus perinde Scripturam Ecclesiae, ut Ptolemaeo, Aegyptiisque concessam: vel certe ut nunc est concessa Judaeis, quos scriniarios Ecclesiae Christi Augustinus non ineleganter adpellavit, profecto adservandum est, unam Ecclesiam ius habere sensum Dei a sensu hominum discernendi. Scimus enim utrumque depositum Ecclesiae commissum, ut utrumque etiam perpetua fide conservet, et Scripturam, et Scripturae intelligentiam. Quo facit Isaiae illud LIX. *Spiritus meus qui est in te, et verba mea, quae posui in ore tuo; non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui amodo, et usque in sempiternum.* Am-

bas nimirum res Ecclesia Christi custodit, custodietque semper, et verbum, et spiritum verbi.

XI. Sed vero plura hic prudens mitto, in primis antiquissimum Hebraeorum morem *Deuter. LXXVII.* apud quos non nisi Sacerdotibus litium huiusmodi dirimendarum potestas commissa erat, sic ut ipsa de adventu Messiae controversia ad Concilium Sacerdotum delata esset, teste *Matth. II.* ubi Herodes congregans omnes principes sacerdotum, et scribas populi, sciscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur. Nam in Novo Testamento uberiora patent argumenta. Id insinuat Christus Dominus Petrum adloquens *Matth. XVI. tibi dabo claves Regni caelorum* cet. quibus Petro, eiusque successoribus dispensandarum legum, peccatorum relaxandorum, controversiarumque fidei explicandarum facta est potestas. Id insinuant Apostoli vel in ipsis Ecclesiae primordiis, quum controversia de legalibus oborta, an gentes recens ad fidem conversas circumcidere oporteret, non sola Scriptura, non privato spiritu, sed Concilio inito decreverint *Act. XV. Visum est Spiritui Sancto, et nobis nihil ultra imponere oneris vobis, quam haec necessaria, ut abstineatis ab immolatis simulacrorum, et sanguine, et suffocato.* Id insinuat Paullus Apostolus *Ep. ad Gal. 2.* qui Evangelium praedicaturus Hierosolymam ascendit, quo Pe-

trum, et Jacobum, et Joannem conveniret, illudque cum iis conferret. Vnde Tertulliani, Hieronymi, et Augustini notissima illa vox est: *Ecclesiam Paulo credituram non fuisse, nisi eius Evangelium a Petro fuisset confirmatum.*

XII. Id demum insinuat constans Ecclesiae usus, quo Haereticos Scripturarum testimonia in suae pravitate confirmationem adducentes, per episcoporum concilia repressit. Vnde Sancta Tridentina Synodus (*Sess. VI. de usu S. Libr.*) *ad coercenda petulantia ingenia decernit, ut nemo, suae prudentiae innixus, in rebus fidei, et morum, ad aedificationem doctrinae Christianae pertinentium, Sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit, et tenet Sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, et interpretatione Scripturarum Sanctarum aut etiam contra unanimum consensum Patrum, ipsam Scripturam Sacram interpretari audeat.* Igitur non ad solas Scripturas, quibus divino consilio multa offusa caligo, ut nostrae infirmitatis argueremur; non ad spiritum privatum, qui Religionis subversor est; non ad principes saeculi, quibus alia facta potestas, sed ad Ecclesiae iudicium, quae est columna et fundamentum veritatis, penes quam legitimi Scripturarum sensus est arbitrium, confugiamus.

DISSERTATIO II.

DE TRADITIONE

QUUM Haereticorum rabies miserandum exitium in Christi Ecclesiam minaretur, vel tum eam facile subacturos sibi suadebant, quum vel armorum vim praeripuissent, vel saltem eorum aciem refregissent, quibus illa tutam se fore maxime sperabat. Hinc Scripturas primum adgressi sunt, et quas numquam evertere posse animadvertabant, privato spiritui subiecerunt, ut extenuatae adeo, vel nulli omnino usui futurae essent, vel cuicumque statuendo delirio forent idoneae. Depressis ita Scripturis, e vestigio in Divinas Apostolicasque traditiones facto agmine incurrerunt, easque vel in ipsis imis radicibus attentarunt, unis Scripturis fidei controversias omnes componendas esse dictitantes. Eccum igitur illud

ipsum Arii, Nestorii, Euthychii bellum, iamdudum devictis ducibus per Sanctos Ecclesiae Patres confectum, nunc denuo per Lutherum, et Calvinum, aliosque qui ante duo saecula luctuoso schismate ab Ecclesia desciverunt, non dispari impudentia reintegratum. Cum his modo nobis res est, non quod tantum tribuendum huic hominum generi ducimus, qui clausis oculis more Andabatarum pugnant, qui locorum omnium Theologicorum instar unam praeseferunt, eamque perpetuam adseverandi audaciam, cum quibus certe vana, et futilis omnis nostra erit disputatio, sed ut videant Catholici; nullum esse tam certum, ac firmum, nullum Sacris Litteris exponendis tam necessarium, atque ingentibus haereticorum conatibus reprimendis tam idoneum locum, quam Sancta Traditio.

CAPUT I

*Quid sit Traditio, et in
quot capita dividatur.*

I. **T** Ametsi traditionis nomine doctrina omnis veniat, cuiusmodi posteritati commendata, hinc tamen illa significatur, quae a Chri-

sto eiusque discipulis vivae tantum vocis oraculo communicata est, et quasi per manus ad nos usque transmissa; nusquam vero in Sacris Litteris expressa.

II. Traditiones autem huiusmodi, prout vel Christum Dominum, vel Apostolos habent auctores, Divinae passim dicuntur, et Apostolicae. Divinas traditiones a Christo Salvatore acceperunt Apostoli, ut matrimonium, confirmationem, extremam unctionem esse novae legis Sacramenta, quae ipse Christus instituit. Atque has quum per Apostolorum manus, qui seorsim a Domino edocti fuerunt, Ecclesia acceperit, non raro Apostolicas appellatas invenimus. Nisi quod discriminis ergo traditiones *Apostolicae* illae potissimum intelligantur, quae ab Apostolis adprime dimanarunt, veluti librorum novi foederis traditio, qui diu post Christi abitionem conscripti sunt, itemque quadragesimae ieiunium, quod licet Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus ad Christum auctorem referre videantur, revera tamen Apostolicum fuit institutum (1),

(1) Christo enim adsignatur, vel quod ad Christi ieiunantis exemplum ab Apostolis institutum est, vel quia Apostolica praecepta Christi esse censentur, qui per Apostolos Ecclesiae loquebatur.

Quae ex adverso Divinae dici non raro consueverunt, quod nonnisi Divino suggerente Spiritu sint ab Apostolis editae (2).

III. Praeter has porro sunt et Ecclesiasticae traditiones, sive antiqua quaedam instituta, quae tacito Christiani populi consensu vim legum obtinuerunt, cuiusmodi est abstinencia a carne statis diebus. Sed nullus hic de postremis hisce sermo, nam tota Catholicos inter, et Lutherum, Calvinum,

(1) Nec saltem hic ceteras subiicere praeteream traditionum divisiones. Dispesci enim primo solent in *perpetuas*, quae tamdiu stabunt, quamdiu militans Christi sedebit Ecclesia, utpote nullius possunt auctoritate convelli; et *temporarias*, quae ad certum dumtaxat tempus sunt institutae, qualis fuit legalium observatio usque ad sollemnem Evangelii praedicationem. II. dividuntur in traditiones fidei, morum, et disciplinae. Ad fidem adtinet traditio de perpetua B. Mariae virginitate; ad mores spectat signum Crucis in fronte formandum; ad disciplinam vero trina immersio in Sancto Baptismo. Demum vero et alia obtinet divisio in traditiones universales, et singulares, sive quarundam Ecclesiarum proprias; illius generis est Paschalis, et Pentecostes observatio, huius vero ieiunium Sabbati, quod olim a Petro traditum in Romana Ecclesia obtinuit.

eorumque asseclas controversia, nonnisi circa Divinas, et Apostolicas traditiones versatur. Illi enim contendunt, totam, quanta quanta est, Divinam revelationem in Scripturis contineri, adeoque opus non esse traditionibus; Nos vero Doctrinam, quam ore suo Christus promulgavit, deinde per Apostolos praedicari iussit, tum in Scripturis inesse asserimus, tum in traditionibus, quae ipsius Christi ore ab Apostolis acceptae, aut ab Apostolis, Spiritu Sancto dictante, quasi per manus traditae ad nos usque pervenerunt.

CAPUT II.

Traditionis auctoritas adversus Heterodoxos invictissimis argumentis vindicatur.

I. **V** Etustissimi primorum saeculorum Patres, qui ante Mosen in veri Dei cultu se maximopere posteris commendarunt, haud quidem vel membranis vel tabulis inscripta, sed in animis, maiorum instituto edoctis, Sacramenta legis impressa servarunt; sic ut